بســـسم الله الرحمن الرحيـــــم

Kıyas
ve
Taklit

Ebû Mu'âz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Ey! İnsanlar
YAYINLARI

Kıyas
ve
Taklit

Müellif
Ebû Mu'âz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Ey İnsanlar ! Yayınları: 7

Müellif: Ebû Mu'âz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Eserin adı: Kıyas ve Taklit

Birinci Baskı: Eylül 2009

ISBN:

Mizanpaj: Mehmet Şahin

Kapak: İbrahim Bayram

Baskı: Lord Matbacılık **Adres:** Davut Paşa Emintaş Sanayi Sitesi no: 430 Topkapı/İstanbul

Dağıtım: Ey İnsanlar ! Yayınları

Adres:

Tel: 0532 778 52 48

e-mail: selefi3@hotmail.com

بســـــم الله الرحمن الرحيـــــم

Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Hutbetu'l-Hâce

إنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ؛ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ؛ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

﴿ يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً ﴾

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً ﴾

أماّ بعد: فَإِنَّ أصدَق الْحَدِيثِ كِتَابُ الله، وأحسنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، [وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِي النارِ.]

Muhakkak ki bütün hamdler Allah'adır, binaen aleyh O'na hamd eder, O'ndan yardım ister ve mağfiret talep ederiz. Nefislerimizin ve kötü amellerimizin şerrinden de ona sığınırız.

Allah kime hidayet ederse onu hiç bir kimse saptıramaz. Kimi de sapıttırırsa ona da kimse hidayet veremez. Şahadet ede-

rim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve şeriksiz olarak birdir. Ve yine de şahadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür.

'Ey imân edenler! Allah'tan nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korkun ve Müslümanlar olarak ölmeye çalışın.' (Âl-i 'İmrân, 3/102)

'Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini vücuda getiren, ikisinden birçok erkeklerle kadınlar üreten Rabbinizden korkun ve günah yapmaktan sakının. Yine kendisine hürmet göstererek birbirinizden, dileklerde bulunduğunuz Allah'tan korkun ve akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Şüphesiz ki Allah, üzerinize gözcü bulunuyor.' (Nisâ', 4/1)

'Ey imân edenler Allah'tan korkunuz ve doğru söz söyleyin ki Allah size, işlerinizi düzeltip muvaffakiyet versin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim. Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, o, gerçekten büyük bir kâra kavuşmuştur.' (Ahzâb, 33/70-71)

Ve bundan sonra:

'Muhakkak ki sözlerin en doğrusu Allah'ın Kelâmı, yolların en hayırlısı Muhammed (ρ)'in yoludur. İşlerin en kötüsü ise sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulup dine sokulan her amel bid'at, her bid'at sapıklık ve [her sapıklık da ateştedir.]'[1]

---

[1] **Hutbetu'l-Hâce** ismiyle meşhur olan bu duayı, Cuma hutbelerinde ve diğer konuşmalarında okuyan Rasûlüllâh ρ, bizzat sahâbelerine öğretmiştir. Bkz. Müslim, (867) ve Nesâî, (3/188).

Takdim

Muhakkak ki Allah (Ψ), bu dini bize tamamladığını beyan ediyor. Din tamamlanmış, Kitâb ve Sünnet ile dinde açık bırakılmış bir mesele kalmamıştır. Bize düşen şey Kitâb ve Sahih Sünnet'ten delil nerede geldiyse onu araştırmaktır. İşte içtihat da budur.

İçtihat: Kitâb ve Sünnet'te Allah (Ψ)'nin ve Rasûlü (ρ)'in hükmünü bulup tespit etmek için çaba harcamaktır. Yoksa içtihat meseleleri birbirine kıyaslayıp yeni hükümler çıkarmak değildir.

Muhakkak ki insanlar Rablerinden indirilene uymakla emir olunmuşlardır. Kıyas ise Rabbin indirdiği değil, beşerin görüşüdür. Allah katından indirilen, insanları ittifak ve rahmete götürürken, kıyas ve beşerî görüşler ihtilafa ve iftiraka/farklı gruplaşma ve görüşlere götürmektedir.

﴿ اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلاَ تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ. ﴾

'(Ey Müslümanlar!), Rabbinizden size indirilene uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın. Zaten ne kadar da az öğüt alıyorsunuz.' (A'râf, 7/3)

Ayet, uyulanın ya Allah'ın indirdiği ya da başka bir şey olduğunu gösterir.

Birincisine gelince; Bu Allah'ın uyulmasını emrettiği husustur.

İkincisi de Allah'ın uyulmasını yasakladığı şeylerdir. Dolayısıyla ayetin manası:

'Allah'ın indirdiği şeylerin hükmüne uygun olmayan hiçbir şeye uymak caiz değildir' şeklindedir. Bu ayet, Allah'ın indirdiğinden başka bir şeye uymanın caiz olmayaca-

ğına delalet eder. Kıyas ile amel etmek ise Allah'ın indirdiği dışında bir şeye uymaktır. Dolayısıyla bunun caiz olmaması gerekir. Buna göre eğer kıyası savunananlar:

"Hak Teâlâ'nın: ﴿...فَاعْتَبِرُوا يَاأُولِي الْأَبْصَارِ .﴾ *'Ey akıl ve basiret sahipleri siz ibret alın'* (Haşr, 59/2) ayeti, kıyas ile amel etmeye delil olduğuna göre kıyas ile amel etmek de (bir bakıma) Allah'ın indirdiği ile amel etmek olur" derlerse buna da şöyle cevap verilir:

Kıyas ile amel etmek, eğer Allah'ın indirdiği ile amel etmek sayılsaydı, kıyasa göre amel etmeyenler: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ .﴾ *'Kim Allah'ın indirdiği (hükümlerle) hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir'* (Mâ'ide, 5/44) ayetinden dolayı, kâfir olmuş olurlar. Hâlbuki ümmet-i Muhammed kıyasa göre amel etmeyenlerin kâfir sayılamayacağı hususunda icma ettiğine göre, biz kıyasın neticesi ile amel etmenin, Allah'ın indirdiği ile amel etmek sayılmayacağını anlamış oluruz.

Ömer (τ)'nun, Ebû Mûsâ (τ)'ya yazdığı mektupta şu ifadelerin geçtiği nakledilmiştir:

الفهم الفهم فيما يختلج في صدرك مما يبلغك في القرآن والسنة اعرف الأمثال والأشباه ثم قس الأمور عند ذلك فاعمد إلى أحبها إلى الله وأشبهها بالحق

"Hakkında Kuran ve sünnetten sana bilgi ulaşmayıp göğsünü daraltan meseleleri, denklerini ve benzerlerini bilerek ve meseleleri kıyaslayarak anlamaya çalış. O zaman Allah'a en sevimli olan ve hakka en çok benzeyenine itimat et." [2]

---

[2] Beyhaki (10/115) Darekutni (4/206, 207) Şeceri Emali (1/444) Hâtîb, *el-Fakih,* (2/200); Vekî', *Ahbâru'l-Kûdât,* (1/70); İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-*

Bu rivayeti kıyasın şer'i bir delil olduğuna delil getirmek isteyenlere şöyle cevap verilir:

1- Kendisine karara bağlanması zorunlu bir mesele arz edilip de kuran ve sünnetten o meselede delile ulaşamayan kadı için; zaruret anında, helal haram tayin etme meselesi değil, kazaî bir içtihatta, kıyasa başvurması caizdir. Bu kıyasın şer'î bir delil olduğunu göstermez. Bilakis, kıyasın ancak zaruret halinde başvurulabilecek bir içtihat malzemesi olduğunu gösterir.

2- Bu şekilde başvurulan kıyas, şer'î bir hüküm ortaya koymak için değil, mevcut şer'î hükmü anlamak içindir. Ömer radıyallahu anh'ın "anlamaya çalış" sözü bunu açıkça ifade etmektedir.

3- Fıkıhçıların sahih kıyasın şartları olarak açıkladıkları kurala uygun kıyas yapılması halinde, elde edilen sonuç dine bir hüküm eklemez. Zira Din tamamlanmıştır. Usulüne uygun başka bir kıyas bu kıyasa muhalefet edebilir. Yine sahih kıyasın kurallarından birisi, yapılan kıyasın mutlaka bir nassa dayanması gerektiğidir. Kıyasın şartı olarak sunulan bu kaide, sahih kıyasın asıl değil, fer' olduğunu, dolayısıyla şer'î delillerden sayılmadığını göstermektedir. Ancak sahih bir kıyas üzerinde yani nassa dayalı bir meselede insanlar ittifak ederlerse bunun adı da icma olur. Bu sebeple kıyasın, icmadan ayrı olarak şer'i deliller arasında zikredilmesi lüzumsuzdur.

Muvakkî'in, (1/86); Elbânî, *İrvâ'u'l-Galîl,* (8/241) ve İbn Hazm, *el-Muhallâ,* (1/59-60)..

4- İcmaya gelince, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabının icma'ı Kitab ve sünnet naslarından birini anlama üzerinde ittifak etmeleriyle olur ve bu sahabe asrından sonrakiler için o nassı daima bu icmaya göre anlamaları için bir hüccettir. Ancak, sonraki asırdakilerin, sahabelerin ihtilaf ettikleri bir konuda icma etmeleri, sahabeler üzerine hüccet olamayacağından delil değildir. Fakat sahabe asrında mevcut olmayıp daha sonra ortaya çıkan meselelerde müslüman ilim ehli içtihat ederek "Naslar bunun hükmü hakkında şuna delalet etmektedir" diye icma ederlerse, bu icma müslümanlar için bağlayıcı olur. Bu icma dine yeni bir hüküm ekleme değil, ortaya çıkan meselenin mevcut hükümlere dahil edilmesidir.

Kıyası savunanlar buna benzer rivayetleri ve Hâfız İbn 'Abdilberr'in şu sözünü delil getirmişlerdir:

> "Allah (I) şöyle buyurmuştur: ﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ﴾. *'İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.'* (Mâ'ide, 5/95) Bu, dengi, misli ve benzeri olan bir şeyle getirilen misaldir. Fakihlere göre bu, kıyastır."[3]

Bu kimseler fıkıhtaki *Delâletu'n-Nas* mefhumunu kıyasa delil getirmeye çalışmışlardır. Zira bazı ilim ehli, *Delâletu'n-Nas* ifadesi yerine *Kıyas-ı Celî* veya *Kıyas-ı Evlâ* tabirlerini kullanmışlardır. Bu kullanım, kıyasın şer'î bir delil olduğunu göstermez. Nitekim bu mesele hakkında İmâm Birgivî *(rahimehullâh)* şöyle demiştir:

> 'Kıyas ancak (Kitâb ve Sünnet'te mevcut) bir hükmü izah edebilir, hüküm ispat etmez. Bu bakımdan hükmü ispat eden bir asıla ihtiyaç vardır. Hükümlerin mercii ve hükümleri ispat

[3] Câmî'u Beyani'l-'İlm (2/137)

eden şey hakikatte Kitâb ve Sünnet olmak üzere ikidir.'[4]

Yani bu anlamda bir kıyas veya benzetme yapılması, kıyasın şer'î bir delil olmasından ötürü değil, ilgili hükmün açıklanması ve anlaşılması içindir.

Mesela İmâm Buharî, *Sahîh*'inde şöyle bir bölüm açmıştır:

'Kitâbu'l-İ'tisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sunne[5]

Yani: Her hangi bir kimse için hükmün var olması halinde, kurtuluş ancak ya Allah'ın Kitâbı'nda ya da Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti'ndedir. O bakımdan (adı geçen bölümün içerisinde) şu anlamda bab başlıklarını açtığını görüyoruz:

'Yüce Allah'ın hükümlerini beyan etmiş olduğu bilinen bir aslı (aynı şekilde beyan ettiği) mübeyyen bir asla -soranın kavraması kastıyla- benzetme yapan.'[6]

Bundan sonra da şöyle bir başlık açmaktadır:

'Deliller ile bilinen hükümler ve delaletin anlamı ile bunun açıklanması.'[7]

Kitâb ve Sünnet'ten delil bulunan konularda kıyas yapmak hususunda İbn 'Abdilber şöyle demiştir:

'Bu çeşit kıyas asla herhangi bir esasa dayanmaksızın kıyas yapmak ve dinde yalan, tahmin ve vehim ile söz söylemektir. Sahâbenin büyüklerinden dört halife ve diğerlerinin *Re'y*/şahsî görüşün zemmedilmesi yani şahsi görüşlerin kötülenmesi, onunla amel edene buğuz edilmesi gerektiğine ve bu kimsenin

[4] Birgivî, *Tarikâtı Muhammediye,* (sy. 39).
[5] Buhârî'nin 96. Kitâbı
[6] Buhârî, *İ'tisâm,* 12. bâb
[7] Buhârî, *İ'tisâm,* 24. bâb

dinde hiçbir hakikat üzerinde olmadığına dair kanaatleri sabittir.'

Re'y yani şahsî görüşün Kitâb ve Sünnet delillerine karşı; nas bilgilerinden eksik, yalan ve zan ile karıştırılmış olduğu, Allah (ﷻ)'nin isim ve sıfatlarının tesirini taşımayan bir manada olduğu yahut bid'atları ortaya çıkaran ve Sünnetleri değiştiren şeylerden olduğu takdirde bu Rey'in yani şahsî görüşün batıl olduğu ve dinden hiçbir hakikat üzerinde bulunmadığı Müslümanlar arasında ittifakla sabittir.

Şahsi görüş, Kitâb ve Sünnet'teki bir delile kıyas edilerek yapıldığında ise; yine sadece zan ve tahmindir. Aynı şekilde bu da dinde delil değildir. Asıl olmayıp da fer'î meselelerde sabitlik bulunduğu tam manasıyla ifade edildiyse ya da bir meselenin illeti Kitâb ve Sünnet ile sabit olduysa, bu durumda her ne kadar buna bazıları kıyas ismini verse de bu, aslın gösterdiği şeylerdendir ve asıldan alınmıştır. Mesela sahih hadislerde sarhoşluk veren her şey haram kılınmıştır. Bu nassa göre sarhoşluk vericilik illeti bulunan her madde bu yasağa dâhildir. Zira bu maddelerin sadece ismi değil, illeti de yasaklanmıştır. Böylece buna kıyas ismi verilmesi doğru değildir. Bir madde ismen yasaklanmışsa, sırf o maddede bulunan bir illet sebebiyle, aynı illeti taşıyan başka bir madde buna kıyaslanamaz. İlleti uygulamak için, mevzu bahis illetin yasaklanmış olması gerekir.

Nassın mantûku, mefhumu ve mefhum-u muhalifi vardır. Mantûku; nassın zahir lafzıdır. Mefhumu; lafzın delalet ettiği anlamdır. Mefhum-u muhalifi ise, lafzın zahirinin zıttının beyan edilmesidir. Mesela mefhumu muhalife bir örnek vermek gerekirse, Allah (ﷻ) şöyle buyuruyor.

﴿ إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا... ﴾

'Size bir fasık haber getirdiği zaman araştırın.' (Hucurât, 49/6)

Bunun mefhumu: 'Fasık birisi haber getirdiği zaman araştırmaktır.'

Mefhumu muhalifi ise: 'Sadık birisi haber getirdiği zaman da bunu kabul etmeyi' gerektirir.

Yine Allah (ﷻ) şöyle buyuruyor:

﴿ فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ... ﴾

'Anne babana öf bile deme…' (İsrâ', 17/23)

Bu yasakta onları dövmek zikredilmez. Ama ayetin mefhumundan dövmenin öf demekten ileri boyutta olduğu anlaşılır. Bu kıyas değil, nassın mefhumu yahut diğer bir tabirle *Delâletu'n-Nas*'tır.

İbn Kuteybe bu manada kıyası delil kabul edenleri eleştirerek şöyle demiştir:

> 'Furû asla tabi olduğuna göre asıllarına uymayan furû (teferruat) meselelerde, sen nasıl düzenli bir kıyas yapabilirsin? Nasıl olur da kıyasta, on dirhem çalanın eli kesilir de yüz bin dirhemi gasp edenin eli kesilmez? Yine nasıl olur da fâcir olan hür bir kimseye iftira edene ceza olarak sopa vurulur da iffetli (namuslu) bir köleye iftira edene kazf cezası tatbik edilmez? Nasıl olur da cariyelerin rahimlerinin temiz olduğu bir hayz ile anlaşılır da hür olan kadınların temizliği üç hayız ile anlaşılır? Nasıl olur, bir adam (hür olan) ihtiyar ve çirkin siyah bir kadınla evlendiğinde evli sayılır da yüzü güzel cariyeye sahip olduğu halde evli sayılmaz?'[8]

Kıyasa başvurmaları sebebiyle, kıyası dinde şer'î delil olarak gördüklerini iddia ettikleri âlimler kıyası dinde herkesi bağlayan şer'î bir delil olarak görmemişlerdir.

---

[8] İbn Kuteybe, *Te'vilu'l-Muhtelefi'l-Hadîs,* (sy. 141).

İmâm Şafi'î *(rahimehullâh)* şöyle der:

'Kıyas yapanlardan her biri ulaştığı içtihadını söyleyerek ihtilaf ederlerse, başkalarının onun içtihadına tabi olmasında genişlik yoktur. İhtilaf iki çeşittir: Nas bulunan hususta ihtilaf helal değildir. Tevil edilmesi mümkün olan ve kıyas yolu ile ulaşılan hükümlerde, yorumcu veya kıyasçının haber ya da kıyasın delalet edebileceği bir manayı ileri sürmesi ve başkasının ona muhalefet etmesini, hakkında nass bulunan bir konuda ihtilafa düşmesi gibi görmem.'[9]

İmâm Ahmed *(rahimehullâh)* şöyle demiştir:

"Şafi'î *(rahimehullâh)*'e kıyas hakkında sordum: 'Ancak zaruret halinde kıyas olur' dedi."[10]

Harb b. İsmail naklediyor:

'Ahmed b. Hanbel *(rahimehullâh)*'a *Re'y* hakkında soruldu, bundan hoşlanmadı ve yasakladı.'[11]

Yine Mervezî *(rahimehullâh)*, İmâm Ahmed *(rahimehullâh)*'ın kıyas ashabı hakkında şiddetli sözler söyleyerek karşı çıktığını rivayet etmiştir.[12]

İmâm Mâlik *(rahimehullâh)* şöyle demiştir:

"Rasûlüllâh (ρ) bir soruya vahiyle cevap almadıkça: 'Bilmiyorum' derdi. Rasûlüllâh (ρ) bile bu tür sorular için Allah'ın cevabını beklemektedir."

---

[9] İbn 'Abdilber, *Tehzîbu Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (sy. 48).

[10] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (406). İbn Hacer el-Askalânî 'isnadı **sahih**' demiştir. Bkz. *Feydu'l-Kadîr,* (5/376).

[11] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (411).

[12] İbn Kayyım, *İ'lâmu'l Muvakkî'in,* (1/257).

Peki, Rasûl dışındakiler nasıl kıyas ile bir görüş belirtebilsinler!

İmâm Mâlik, *Muvattâ'*da Rebi'a'dan şöyle bir rivayet veriyor ki bu rivayet bu kıyasın belli başlı bir usulü olmadığını, dinde delil olamayacağını gösteriyor:

سألت سعيد بن المسيب كم في أصبع المرأة فقال عشر من الإبل فقلت كم في أصبعين قال عشرون من الإبل فقلت كم في ثلاث فقال ثلاثون من الإبل فقلت كم في أربع قال عشرون من الإبل فقلت حين عظم جرحها واشتدت مصيبتها نقص عقلها فقال سعيد اعراقي أنت فقلت بل عالم متثبت أو جاهل متعلم فقال سعيد هي السنة يا بن أخي

"Sa'îd b. Museyyeb'e dedim ki: 'Kadının bir tek parmağının diyeti nedir' diye sordum. O da: 'On devedir' dedi. Ben: 'Peki, iki parmağın diyeti nedir' dedim.' O da: 'Yirmi devedir' dedi. 'Üç parmağın diyeti otuz devedir' dedi. Ben: 'Dört parmağın diyeti kaçtır' dedim. O da: 'Yirmi devedir' dedi. Ben: 'Yara büyüyüp zarar arttıkça diyet azalıyor bu nasıl iş' dedim O da dedi ki 'Ey kardeşimin oğlu Sünnet böyledir' dedi."[13]

Kıyasın metoduna göre dört parmakta kırk deve olması gerekirdi. Şayet Sünnet bunu beyan etmeseydi bize insanlar kıyasla hükmedecek ve dört parmakta kırk deve diyecektik.

İbn Şubrume dedi ki:

---

[13] İmâm Mâlik, *Muvattâ',* (2/860); İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelefi'l-Hadîs,* (sy. 140).

"Ben ve Ebû Hanife Ca'fer (es-Sadık)'ın yanına girdik. Ca'fer, Ebû Hanife'ye şöyle dedi:

'Allah'tan kork! Dinde görüşünle kıyas yapma! Zira kıyas yapanların ilki iblistir.'"[14]

Hammâd b. Ebî Hanife dedi ki:

"Babam (Ebû Hanife) dedi ki: 'Hüküm konusunda kıyası terk etmeyen fakih olamaz.'"[15]

İbn Râhûye, *Re'y* ehli hakkında şöyle derdi:

'Allah'ın Kitâbı'nı ve Rasûlü'nün Sünneti'ni attılar da kıyasa sarıldılar.'[16]

Şeyhulislam İbn Teymiyye, *İkametu'd-Delil 'alâ İbtâli't-Tahlîl* adlı risalesinde, helal ve haram kılmada kıyasa başvurulamayacağını açıklamıştır.[17]

İbn Kayyım el-Cevziyye şöyle der:

> "Kıyas ve batıl hadis dinden değildir. Çünkü kim naslara muttali olamıyorsa, naslarda olmayan bir şeyi ona ilave ederek: 'Bu kıyastır' diyor. Bazen de nasların ihtiva ettiği hükümlerden bir kısmını eksilterek: 'Bu tahsistir' diyor. Veya nasların hepsini, toptan terk ederek: 'Bu naslarla amel edilmez' yahut: 'Bu kıyasa veya usûle ters düşüyor' diyor. İşte bundan dolayı görüyoruz ki bir kişi kıyasa başvurmada ne kadar ileri gidiyorsa, bununla doğru orantılı olarak söz konusu kişi bir o kadar da Sünnet'e muhalefetinde ileri gidiyor. Sünnet ve hadislere *Re'y* ve kıyas ehlinden başka kimsenin muhalefet ettiğini görmemiz mümkün değildir.

---

[14] Ebû Nu'aym, *Hilye,* (3/197); Hatîb el-Bagdâdî, *el-Fakih ve'l-Mutefekkih,* (no: 499), ve *Şerafu Ashâbi'l-Hadîs,* (157); Vekî', *Ahbâru Kudât,* (3/78) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/199).

[15] 'Abdurrezzâk, (8/214); İbn Hazm, *el-İhkâm,* (sy. 1073) ve İbn Kayyîm, *İ'lâmu'l-Muvakkı'în,* (1/257).

[16] İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelefi'l-Hadîs,* (sy. 132).

[17] Özellikle bkz. (1/194-196).

Allah için söyleyin, bu yüzden kaç hadisin hükmü öğrenildi? Nice sarih/apaçık olan Sünnet terk edilmedi mi?..."[18]

Şeyh Elbânî *(rahimehullâh)*'ın da dediği gibi:

'Kıyas ancak zaruret halinde başvurulabilecek bir yöntemdir.'[19]

Ve kıyas şer'î delil de değildir. Şayet şer'î delil olsaydı, kıyas ile elde edilmiş bir hükme muhalefet hiçbir şekilde caiz olmazdı. Yine şayet bu şer'î bir delil olsaydı, dinde ihtilafın da caiz ve beğenilen bir şey olması gerekirdi.

Kıyas yapan ilim ehli tek bir meselede birbirinden farklı iki ya da daha fazla şey söyleyebilmişlerdir. Kıyas ihtilaf kapısı olmuştur.[20] Vahiy (yani: Allah ve Rasûlü'nden gelenler) ise ihtilafı ortadan kaldırıcıdır. İhtilaf ise yerilmiştir:

﴿ وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ. إِلاَّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ. ﴾

'İhtilaf edip durmaktadırlar. Allah Allah'ın rahmet ettikleri bundan müstesnadır.' (Hûd, 11/118-119)

Meseleyi bir örnekle pekiştireyim:

عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ عَنْ الْأُضْحِيَّةِ أَوَاجِبَةٌ هِيَ فَقَالَ ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ فَقَالَ أَتَعْقِلُ ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ

Cebele b. Suhaym'den rivâyete göre, adamın biri İbn Ömer (radıyallahu anhuma)'ya kurban kesmek vâcib midir? diye

---

[18] İbn Kayyîm, *İ'lâmu'l-Muvakkı'în,* (1/299).
[19] Elbânî, el-Hadîsu Huccetun bi-Nefsihi, (sy. 68).
[20] Bkz. İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkı'în,* (1/258).

sordu. O da; Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Müslümanlar kurban kestiler dedi. Adam aynı soruyu tekrar edince şöyle dedi:

"Ne dediğimi, anlamıyor musun? Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ondan sonrada Müslümanlar kurban kestiler.[21]

Muhatabı ısrarla hüküm sormuş, İbn Ömer her seferinde aynı cevabı vermiş ve hüküm belirtmemiştir. Zira naslarda: 'Kurban kesmek vaciptir veya Sünnettir' ifadesi varit olmamıştır. Şayet İbn Ömer (τ) kıyas yapıp: 'vaciptir' deseydi, bu dinin belirttiği değil, İbn Ömer (τ)'nun belirttiği bir hüküm olurdu. Bir başkası da kıyas yapıp: 'hayır vacip değil müstehaptır' derdi. Nitekim sahâbeden sonraki ilim ehlinden bazıları bu meselede kıyas yaparak ihtilafa düşmüşlerdir. Ömer b. el-Hattâb (τ) şöyle demiştir:

أيها الناس إن الرأي إنما كان من رسول الله -صلى الله عليه وسلم- مصيبا؛ لأن الله كان يريه، وإنما هو منا الظن والتكلف

'Ey insanlar! Şüphesiz ki şahsî görüş, ancak Rasûlüllâh (ρ)'den gelmişse isabetlidir. Zira Allah ona gösteriyordu. Bize gelince, bizim görüşlerimiz ancak zan ve zorlamadır.'[22]

Kıyas ile elde edilen sonuç, sadece kıyas yapan kimsenin kendisini bağlar ve kendi hükmüdür. Allah ve Rasûlü'nün beyan ettiği bir hüküm olmadığından dinde de delil değildir. Şahsî kıyasıyla elde ettiği bir hükmü başkalarına Allah ve Rasûlü'nün hükmüymüş gibi sunanlar büyük bir tehlike içindedirler. O kardeşlere tavsiyem Allah'tan korkmalarıdır! İlim; kıyas, ihtihsan gibi parlak zekâ arenalarında boy göstererek, kendini ispatlamak değildir. İlim; dinde

---

[21] Tirmizi (1506) Taberani Evsat (6/231) Tirmizi: "*Hasen, sahih*" demiştir.

[22] İbn 'Abdilberr, *Câmî',* (1033); Beyhaki (10/117); Ebû Dâvud, (2/326) ve Suyûtî, *Savnu'l-Mantık,* (sy. 123).

gelene teslim olarak vahiyle gelenlerle yetinip ve dine ekleme yapmaktan sakınarak Allahtan korkmaktır!

Şüphesiz din tamamlanmıştır. Kıyas gereği şu vaciptir, kıyas gereği şu haramdır' diyenler sanki: 'Ayet ve hadisler bunu vacip demeden bırakmış, şuna haram demeden bırakmış' anlamında söylemiş olurlar ki bu dinde eksiklik olduğunu iddia etmektir. Allah'a sığınırız!

Bu çalışmamda kıyasın dinde şer'î bir delil olamayacağına, dinde taklidin caiz olmadığına ve dinde ihtilafın rahmet olamayacağına dair delilleri zikredeceğim. Bu meselelerle alakalı olarak akıllara takılan bazı şüphelerin izalesine çalışacağım. Zira bazı kimselerin: 'Sahâbeler kıyası şer'î delil olarak kabul etme hususunda icma etmişlerdir' dediklerini duymaktayız. Bu kitabımda da delilleriyle açıklanacağı üzere böyle bir iddia *hilaf-ı hakikat*tir.

Muvaffakiyet Allah'tandır.

Ebû Mu'âz Seyfullah el-Çubukabadî

-1-

Din Tamamlanmıştır. Eksik Bir Şey Bırakılmamıştır.

﴿ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ﴾

'Biz o Kitâb'da hiçbir şeyi eksik bırakmadık.' (En'âm, 6/38)

﴿ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ. ﴾

'Sana, her şeyi açıklayan, hidayet, rahmet ve Müslümanlar içinde müjde olan bu Kitâb'ı indirdik.' (Nahl, 16/89)

Mücahit der ki:

'Her şeyi açıklayan olması, helal ve haramı gereği gibi açıklamasıdır.'

﴿ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ. ﴾

'Onları apaçık deliller ve Kitâblar ile gönderdik. Sana da insanlara, kendilerine indirileni açıklayasın diye Kur'ân'ı indirdik. Belki onlar da düşünürler.' (Nahl, 16/44)

Nebî (ρ)'in beyanı iki türlüdür:

Birisi Kitâb'da mücmel/kapalı olarak gelen ifadeyi açıklamaktır. Beş vakit namazı, vakitlerini, secdelerini, rükûlarını ve diğer hükümlerini açıklaması, zekâtın miktarını, vaktini, hangi mallardan alınacağına dair açıklamaları, haccın menasikini açıklaması gibi. Nitekim Rasûlüllâh (ρ) haccını eda ettiğinde insanlara şöyle söylemiştir:

خذوا مناسككم

'Hacc ibadetinizin şeklini benden öğreniniz.'[23]

Yine Nebî (ρ)'in şöyle buyurmuştur:

صلوا كما رأيتموني أصلي

'Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılınız.'[24]

İbnu'l-Mubârek'in rivayet ettiğine göre 'İmrân b. Husayn (τ), adamın birisine şöyle demiştir:

'Sen ahmak bir insansın. Öğlen farzının dört rekât olduğunu ve o rekâtlarda açıktan Kur'ân okunmayacağını Allah'ın Kitâbı'nda görüyor musun?' Daha sonra 'İmrân (τ) ona namazı, zekâtı ve buna benzer hususları sayar ve şöyle der:

'Sen bütün bunların Allah'ın Kitâbı'nda genişçe açıklanmış olduğunu görüyor musun?' Yüce Allah'ın Kitâbı bunları müphem olarak zikretmiş ve Sünnet de bunları açıklamış bulunmaktadır[25]

:

﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا. ﴾

'Bugün size dininizi ikmal ettim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve din olarak, sizin için İslâm'ı seçtim.' (Mâ'ide, 5/3)

Bu ayetin tefsirinde İbn Kesîr şöyle demiştir:

---

[23] Müslim, (*Hacc,* 310); Ebû Dâvud, (*1944*) ve Ahmed (3/318, 337).

[24] Buhârî, (*Ezân,* 18) ve Ahmed, (5/53).

[25] İbni Abdilberr *Cami* (2/234) Şatıbi *Muvafakat* (4/19) Hakim (1/109) Hatib *el-Fakih* (1/77) *el-Kifaye* (s.38)

'Bu, Allah (Y)'nin bu ümmete lütfettiği en büyük nimettir. Evet, Allah bu ümmetin dinini kemale erdirmiştir. Artık dinlerinden başka bir dine ihtiyaç ve peygamberlerinden başka bir peygambere gerek duymayacaklardır. Zaten bunun için Allah peygamberini, peygamberlerin sonuncusu kılmış, insanlara ve cinlere elçi olarak göndermiştir. O'nun helâl kıldığından başka bir helâl yoktur. O'nun haram kıldığından başka haram bir şey yoktur. O'nun getirdiği dinden başka din yoktur. O'nun bildirdiği her şey haktır, yanlışı olmayan doğrudur ve yanılması olmayan hakikattir.'

﴿ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا. ﴾

'Rabbin unutucu değildir.' (Meryem, 19/64)

Yani O öncesiyle, sonrasıyla her şeyi bilendir. O hiçbir şeyi unutmaz.

Kitâb ve Sünnet insanlara din hususunda yeterlidir.

-2-
Uyulması Emredilen Yol

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً ﴾

'Ey imân edenler! Allah'a itaat edin. Rasûl'e ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz. Allah'a ve ahiret gününe inandığınız takdirde, onu, Allah'a ve Rasûlü'ne arz edin. Bu, netice itibariyle daha hayırlı ve daha güzeldir.' (Nisâ', 4/59)

Münakaşanın küçük veya büyük olması arasında da bir fark yoktur. Zira ayette de geçtiği gibi: *'Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz'* şeklinde geliyor. Burada bu şartta ki: *'şey'* kelimesi nekre olup genel mana ifade etmektedir. Şer'î meselelerin hepsini içine alır. Böylece Kitâb ve Sünnet'e müracaat etmek imânın şartlarından, etmemek ise imansızlık olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde bir müracaat bulunmayınca imân da bulunmaz. Yine Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُبِينًا. ﴾

'Allah ve Rasül'ü bir şeye hükmettikleri zaman, mümin erkek ve mümin kadının, kendi işlerinde artık başka bir şeyi seçmeye hakları yoktur. Kim Allah'a ve

Rasûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.' (Ahzâb, 33/36)

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ: ﴿ لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ .﴾، قَالَ: لا تَقُولُوا خِلافَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ.)

İbn Abbâs (τ)'dan, o Yüce Allah (Y)'nin: *'Ey imân edenler! Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun'* (Hucurât, 49/1) ayeti hakkında: 'Kitâb ve Sünnet'e aykırı konuşmayın' demiştir.[26]

(عَنْ عَبْدِ اللهِ, (τ)، قَالَ: خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللهِ (ρ) خَطًّا، فَقَالَ: هَذَا سَبِيلُ اللهِ، ثُمَّ خَطَّ خُطُوطًا عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ، فَقَالَ: هَذِهِ سُبُلٌ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ، ثُمَّ تَلاَ: ﴿ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا...﴾ الآيَةَ.)

"Abdullah b. Mes'ûd (τ) Rasûlüllâh (ρ)'den şöyle diyor:

'Rasûlüllâh (ρ) bir gün bize bir çizgi çizdi. Sonra bu Allah'ın yoludur buyurdu. Ardından bunun sağından solundan bazı çizgiler çizdi. Sonra bunlar birtakım yollardır. Onlardan her yolun başında ona çağıran bir şeytân vardır' buyurdu. Sonrada şu ayeti okudu: *'Bu, hiç şüphesiz, benim dosdoğru yolumdur; bu itibarla ona uyun; diğer yollara uymayın. Aksi halde sizi O'nun yolundan ayırır. İşte sakınasınız diye Allah size bunları tavsiye etmiştir.'* (En'âm, 6/153)"[27]

---

[26] *Tefsîru İbn Ebî Hâtim,* (12/234); Taberî, (22/272); Ebû Nu'aym, *Ahbâru İsbehân,* (1991); *Hilyetu'l-Evliyâ,* (10/398); Ebû'ş-Şeyh, *Tabakât,* (3/185); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (274) ve *Durru'l-Mensûr,* (9/239).

[27] Ahmed, (1/435); Tayâlisî, (244); Darimî, (202) ve İbn Hibbân, (1/181). İsnadı **hasen**dir.

İmâm Mücahit b. Cebîr bu ayette geçen başka yollara tabi olma ifadesini, bid'atlara ve şüpheli şeylere, tabi olmak diye tefsir etmiştir.[28]

Allah (Y)'nin Kitâbı'ndan ve Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti'nden kaynaklanmayan her şey nefsin arzularından doğmuştur.

Allah (Y) şöyle buyuruyor:

﴿ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنْ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. ﴾

'Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar, kendi bâtıl heveslerine uymaktadırlar. Oysa Allah'tan bir hidayet olmaksızın kendi bâtıl hevesine uyan kimseden daha sapık kim vardır? Allah, zalim olan kimselere asla hidayet etmez.' (Kasâs, 28/50)

Allah (Y) hükmü insanlar arasında iki bölüme ayırmıştır. Ve bunun bir üçüncüsü yoktur. Ya Kitâb ve Sünnet'e uyarak Allah'a ve Rasûlüne icabet etmek ya da hevaya uymak. İşte dinde heva tabiri kullanıldığı zaman Kitâb ve Sünnet'in zıttı olan her şeydir. Kitâb ve Sünnet'e uymayan, Kitâb ve Sünnet'ten delili olmayan her şeyin adı hevadır.

Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلاَ تَتَّبِعْ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ. ﴾

'İnsanlar arasında adaletle hükmet; hevana tabi olma; aksi halde Allah'ın yolundan seni saptırır. Allah'ın

[28] Darimî, (203). İsnadı **sahih**tir.

yolundan sapanlara ise hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.' (Sa'd, 38/26)

Allah (Y) insanlar arasında hükmetmeyi de iki kısma ayırıyor. Ya Kitâb ve Sünnet'in getirdiği hak ile hükmetmek ya da ikisine zıt düşen heva ile hükmetmek.

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنْ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ. إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنكَ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ. ﴾

'(Ey Muhammed!) Sonra sana dinden yeni bir şeriat verdik. Ona uy. Bilmeyenlerin heveslerine uyma. Zira onlar, Allah'tan gelecek bir şeyi senden asla savamazlar. Zalimler birbirlerinin dostudurlar; Allah ise sakınanların dostudur.' (Câsiye, 45/18-19)

﴿ اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلاَ تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ﴾

'(Ey Müslümanlar!), Rabbinizden size indirilene uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın.' (A'râf, 7/3)

Müslümanların önce gelenleri yani *Selefî Sâlihîn* de sonradan gelenleri bu *Selef*e tabi olanları da Allah (Y)'nin Kitâbı'na ve Rasûlü (ρ)'in Sünneti'ne dönmenin bütün Müslümanlara vacip olduğunda icma etmişlerdir. Kim bu ikisinden başkasına müracaat ederse o Allah (Y) ve Rasûlü (ρ)'e asi ve aziz Kitâb'a ve *Sunneti Seniye*'ye muhalefet eden bir kimse olmuştur.

Delili Araştırmak ve Ona Tabi Olmak Vaciptir

﴿ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى. ﴾

'Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir.' (Necm, 53/23)

﴿ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِي مِنْ الْحَقِّ شَيْئًا ﴾

'Hâlbuki onların bu hususta hiç bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.' (Necm, 53/28)

﴿ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَانُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ. أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ . بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ . وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلاَّ قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ . قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ. ﴾

"Ve dediler ki: 'Rahmân dileseydi biz onlara tapmazdık.' Onların bu hususta bir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar. Yoksa bundan önce onlara bir

Kitâb verdik de ona mı tutunuyorlar? Hayır! 'Sadece, biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz' derler. Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklıları: 'Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız' derlerdi. Ben size: 'Babalarınızı üzerinde bulduğunuz (din)den daha doğrusunu getirmişsem (yine mi bana uymazsınız)?' deyince, dediler ki: 'Doğrusu biz sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz.'" (Zuhrûf, 43/20-24)

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلاَ يَهْتَدُونَ. ﴾

"Onlara (müşriklere): 'Allah'ın indirdiğine uyun' denildiği zaman onlar: 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız' dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?" (Bakara, 2/170)

﴿ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَالَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ. وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ. ﴾

"Yüzleri ateşte evirilip çevrildiği gün: 'Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik!' derler. 'Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar' derler." (Ahzâb, 33/66-67)

Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurmuştur:

(هلاك أمتي في الكتاب و اللبن. قالوا: يا رسول الله ما الكتاب و اللبن؟ قال: يتعلمون القرآن فيتأولونه على غير ما أنزل الله (Y)، و يحبون اللبن فيدعون الجماعات و الجمع، و يبدون.)

"'Ümmetimin helaki Kitâb ve süt hakkında olacaktır!' dediler ki:

'Ey Allah'ın Rasûlü! Kitâb ve süt nedir?' Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

'Allah'ın Kitâbı'nı öğrenip onu Allah'ın indirdiğinden başkasıyla tevil ederek (Müslümanların âlimleri ile mücadele edecekler) ve sütü sevecekler Cuma ile cemaati terk edecek ve bedevîleşeceklerdir.'"[29]

Hatîb el-Bagdâdî, isnadıyla Ebû Sa'îd el-Hudrî (τ)'dan rivayet ediyor:

(خرج رسول الله (ρ)، علينا في مرضه الذي توفي فيه، ونحن في صلاة الغداة، فذهب أبو بكر ليتأخر، فأشار إليه مكانك، وصلى مع الناس، فلما انصرف، حمد الله وأثنى عليه ثم قال: ‹يا أيها الناس، إني قد تركت فيكم الثقلين: كتاب الله وسنتي فاستنطقوا القرآن بسنتي، ولا تعسفوه، فإنه لن تعمى أبصاركم، ولن تزل أقدامكم، ولن تقصر أيديكم ما أخذتم بهما.›)

"Rasûlüllâh (ρ), vefat ettiği hastalığında yanımıza çıkageldi. Biz sabah namazında idik ve Ebû Bekir (τ) geri çekilmek istedi. Rasûlüllâh (ρ) ona yerinde kalmasını işaret etti ve insanlarla beraber namazı kıldı. Namaz bitince hamd-u sena ederek şöyle buyurdu:

'Ey insanlar! Size iki ağırlık bıraktım; Allah'ın Kitâbı ve benim Sünnetim. Kur'ân'ı Sünnetim ile ko-

---

[29] Elbânî, *Sahîhâ,* (2778); Taberânî, (17/297); Hâkim, (2/374); Ahmed, (4/155); Ebû Ya'lâ, (1746); Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id,* (2/194); *Maksadu'l-'Alî,* (372); Buhârî, *Halku Ef'âli'l-İbâd,* (615); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/28); İbn 'Abdilberr, *Cami',* (2/193); Kenz, (29137); Deylemî, (6999); Fesevî, *Ma'rife,* (2/97); İbn 'Abdilhakem, *Futuhu'l-Mısır,* (sy. 293); *Riyâdu's-Sâlihîn,* (169); İbn Kesîr, (3/135) ve Kâsımî, *Mehasinu't-Te'vil,* (1/168).

nuşturunuz ve bu hususta sapmayınız! Zira bu ikisine tutunduğunuz sürece gözleriniz kör olmaz, ayaklarını kaymaz ve elleriniz aciz kalmaz.'[30]

Ebû Hureyre,[31] Enes,[32] 'Amr b. 'Avf el-Muzenî[33] 'Urve b. Zubeyr[34] ve ayrıca İbn 'Abbâs[35] (ψ)'dan gelen rivayetlerde Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurmuştur**:**

(أيها الناس إني قد خلفت فيكم ما لن تضلوا بعدهما ما أخذتم بهما أو عملتم بهما كتاب الله وسنتي، ولن يفترقا حتى يردا على الحوض.)

'Ey insanlar! Size, onlara yapıştığınız (veya onlarla amel ettiğiniz) takdirde asla sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum; Allah'ın Kitâb'ı ve Sünnet'im. Bu ikisi (kıyamette) havz akıncaya kadar ayrılmadan beraberce geleceklerdir.'[36]

Rasûlüllâh (ρ), İmâm Buhârî'nin rivayet etmiş olduğu bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

---

[30] Hâtîb el-Bağdadî, *el-Fakih ve'l-Mutefekkih,* (1/306, no:272) Kâdî 'Iyâd, *el-İlma,* (sy. 9); İbnu'l-Muzaffer ve İbn Ebi'd-Dunyâ'ya nispetle; İbn Hacer Heytemî, *es-Sava'iku'l-Muhrika* (2/367)

[31] Hatîb, *el-Fakih,* (271); Beyhakî, (10/114); Darekutnî, (4/245); Hâkim (1/172); Lâlekâ'î, *İ'tikâd,* (1/80); Bezzâr, (*Keşfu'l-Estar,* 2617); İbn Şahin, *et-Tergîb,* (528); *el-Gaylaniyât,* (2/109); İbn 'Abdilberr *et-Temhid,* (24/331) ve İbn Hazm *el-İhkâm,* (6/243).

[32] Ebû'ş-Şeyh, *Tabakât,* (4/187); Ebû Nu'aym, *Ahbâru İsbehân,* (1/405, no: 311).

[33] İbn 'Abdilberr, *et-Temhîd,* (24/331); *Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (870); Şecerî Emalî, (1/126).

[34] Beyhakî, *Delâ'il,* (6/54); Suyûtî, *Hasâ'is,* (2/61) ve *Miftâhu'l-Cenne* (sy. 12).

[35] Hâkim, (1/93); Beyhakî, *Sunen,* (10/114) ve *el-İ'tikâd,* (206); İbn Ebî 'Âsım, *es-Sunne* (1557) ve Mervezî, *es-Sunne,* (54).

[36] **Sahih**tir. Ebû Nu'aym, *Târîhu İsbehân,* (1/56); Âcurrî, *eş-Şeri'a,* (1657); *Cami'u's-Sagîr,* (3282-3923). **Mürsel** olarak: İmam Mâlik, (1395).

(إِنَّ اللهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا، يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا، اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالاً، فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا.)

'Allah ilmi insanlardan çekip almaz. Lakin ilmin alınması, âlimlerin alınmasıyla olur. Bir âlim kalmayınca insanlar cahil önderler edinirler, onlara sorarlar, onlar da ilimsiz olarak fetva verirler ve hem kendileri sapar hem de halkı saptırırlar.'[37]

İmâm Evza'î diyor ki:

'İlim ancak Rasûlüllâh (ρ)'den ve sahâbelerden gelendir.'

Demek ki insanların cahil önder edinip onların ilimsiz olarak hükmetmeleri; Allah ve Rasûlüllâh (ρ)'den gelen, sahâbelerinden gelen bir ilme sahip olmadan fetva vermeleri, onların bu ilme sahip olmamaları sebebiyle cahil önder olmaları ve bu şekilde saptırmaları beyan ediliyor. Bu hadise göre; bu kimselere delili değil de kendi görüşlerini soranlar da sapmaktan paylarını alırlar.

---

[37] Buhârî, (100) ve Müslim, (2673).

-4-
Hüküm Allah'ındır.

Allah (ﷻ) insanlar arasında hükmetmeyi de iki kısma ayırıyor:

Ya Kitâb ve Sünnet'in getirdiği hak ile hükmetmek ya da ikisine zıt düşen hevâ ile hükmetmek.

﴿ إِنَّا أَنزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلاَ تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِي وَلاَ تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلاً وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ. ﴾

'Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahûdîlere hükmederlerdi. Allah'ın Kitâbı'nı korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zahitler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey Yahûdîler ve hâkimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.' (Mâ'ide, 5/44)

﴿ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. ﴾

'Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.' (Mâ'ide, 5/45)

﴿ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ. ﴾

'Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.' (Mâ'ide, 5/47)

﴿ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنْ الْحَقِّ ﴾

'Sana da daha önceki Kitâb'ı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitâb'ı (Kur'ân'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma.' (Mâ'ide, 5/48)

﴿ وَأَنْ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنْ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ. ﴾

'Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına bela etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.' (Mâ'ide, 5/49)

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنْ الأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ. إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنكَ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ. ﴾

'(Ey Muhammed) Sonra sana dinden yeni bir şeriat verdik. Ona uy. Bilmeyenlerin heveslerine uyma. Zira onlar, Allah'tan gelecek bir şeyi senden asla sava-

mazlar. Zalimler birbirlerinin dostudurlar. Allah ise, sakınanların dostudur.' (Câsiye, 45/18-19)

﴿ وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ. ﴾

'Allah, yemek zorunda kaldıklarınız dışında size neleri haram kıldığını tek-tek açıklamışken, üzerine adının anıldığı hayvanları yememenizin sebebi nedir? Gerçekten birçokları nefislerinin arzularına uyarak bilmeden (halkı) saptırıyorlar. Şüphesiz senin Rabbin, haddi aşanları çok iyi bilir.' (En'âm, 6/119)

﴿ وَلاَ تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمْ الْكَذِبَ هَذَا حَلاَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لاَ يُفْلِحُونَ. ﴾

"Dilleriniz yalana alıştığı için: 'bu helaldir, şu haramdır' demeyiniz. Sonra Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah'a karşı yalan uyduranlar ise kurtuluşa eremez." (Nahl, 16/116)

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ. ﴾

'Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu 'Îsâ Mesîh'i, Allah'tan başka Rabler edindiler. Hâlbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a ibadet etmekle emir olunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir.' (Tevbe, 9/31)

"'Adî İbn Hâtim (τ) anlatıyor:

(أَتَيْتُ النَّبِيَّ (ρ) وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ ﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ ﴾ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ. قَالَ :« **أَجَلْ وَلَكِنْ يُحِلُّونَ لَهُمْ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَسْتَحِلُّونَهُ وَيُحَرِّمُونَ عَلَيْهِمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَيُحَرِّمُونَهُ فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ لَهُمْ.** »)

"Boynumda altından yapılmış bir haç olduğu halde Rasûlüllâh (ρ)'e geldim. Şu ayeti okuduğunu işittim:

'Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu 'Îsâ Mesîh'i, Allah'tan başka Rabler edindiler. Hâlbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a ibadet etmekle emir olunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir.' (Tevbe, 9/31)

Ben: 'Ey Allah'ın rasulü, bunlar onlara ibadet etmiyorlardı' dedim. Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

'Evet, ancak bunlar (Allah'ın haram ettiği bir şeyi) kendileri için helâl kılınca hemen helâl sayıverdiler, (Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi de) kendilerine haram edince hemen haram sayıverdiler. İşte bu onlara ibadet etmeleridir.'"[38]

Aynısını Taberî ve Beyhakî, Huzeyfe (τ)'dan da rivayet etmişlerdir.[39]

Tefsir âlimi es-Suddî, bu ayeti açıklarken şöyle demektedir:

---

[38] Tirmizî, (3095); Taberî, (10/114); Beyhakî, (10/116); *el-Medhal,* (1/209); *Şu'abu'l-İmân,* (7/45); İbn Hazm, el-İhkâm, (6/290); Sehmî, *Târîhu Curcân,* (sy. 541); İbn Kesîr, (2/348) ve Şatıbî, *el-İ'tisâm,* (2/370).

[39] İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr,* (6/1784); Beyhakî, (10/116) ve Taberî, (6/354).

"Onlar Allah (I)'nın Kitâbı'nı arkalarına atarak din adamlarının hükümlerine başvurdular. Bundan dolayı Allah (I) bu ayetin devamında: ***Hâlbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a ibadet etmekle emir olunmuşlardı'*** buyuruyor. Yani o tek ilah bir şeyi haram kılınca, o şey haram sayılacak, O'nun helal ilan ettiği şeyler helal bilinecek, koyduğu yasaya uyulacak ve verdiği hüküm yürürlüğe konacaktır."[40]

Tefsir âlimi Ãlûsî de bu ayeti şöyle açıklıyor:

'Çoğu tefsir bilginlerinin görüşüne göre bu ayetteki ilah edinmekten maksat, Kitâb Ehli'nin din adamlarını evrenin ilahları saydıkları, böyle bir inanç taşıdıkları değildir. Buradaki ilah edinmekten maksat, onların din adamlarının kişisel emirlerine ve yasaklarına uymalarıdır.'[41]

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلاَ آبَاؤُنَا وَلاَ حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾

"Ortak koşanlar: 'Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız O'ndan başka bir şeye tapmazdık ve O'nsuz hiçbir şeyi haram kılmazdık!' dediler…" (Nahl, 16/35)

﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ...﴾

"De ki: 'Gelin Rabbinizin size neyi haram kıldığını okuyayım…'" (En'âm, 6/151)

---

[40] Taberî, (6/354-355); Ebû'l-'Aliye'den: Beyhakî, (10/116).

[41] Âlûsî, *Ruhu'l-Me'anî,* (7/210-211).

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلاَلاً قُلْ أَاللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ. ﴾

'Allah'ın size indirdiğinin bir kısmını haram bir kısmını helal kıldığınızı görüyor musunuz? Size Allah mı izin verdi, yoksa Allah hakkında yalan mı uyduruyorsunuz?' (Yunus, 10/59)

﴿ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا... ﴾

"De ki: 'Haydi Allah şunu haram kıldı diye şahadet edecek şahitlerinizi getirin....'" (En'âm, 6/150)

﴿ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ. أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ. ﴾

'Ne oluyor size? Nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa sizin bir kitabınız var da oradan mı okuyorsunuz?' (Kalem, 68/36-37)

-5-
Rey ve Kıyas Din'de Şer'î Bir Delil Değildir.

- Allah (I) insanların haddizatında bir şey bilmediklerini beyan etmiştir:

﴿ وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا... ﴾

'Allah sizi analarınızın karınlarından çıkarmıştır. Hiçbir şey bilmiyordunuz...' (Nahl, 16/78)

﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ. ﴾

'Nitekim size, kendi içinizden, ayetlerimizi size okuyan, sizi arındıran, size kitap ve hikmeti belleten ve bilmediğiniz şeyleri öğreten Rasûl gönderdik.' (Bakara, 2/151)

﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ. ﴾

"De ki: 'Rabbim, ister açığı olsun, ister gizlisi olsun, ancak kötülükleri, günahı, haksız yere başkaldırmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak kılmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.'" (A'râf, 7/33)

- Kıyasa Allah'tan ve Rasûlünden herhangi bir nassın veya hükmün gelmediği yerde başvurduklarını söyleyerek meşrulaştırmaya çalışanlar, Allah (I)'nın kınadığı ve yalanladığı bir sözü iddia etmiş olurlar.

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنْ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلاَ كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. ﴾

'Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği şeyi kendileri için dinden bir şeriat koyan ortakları mı var? Eğer önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, muhakkak aralarında hükmolunurdu. Şüphesiz zalimler için acı bir azap vardır.' (Şûrâ, 42/21)

﴿ رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا. ﴾

'Keza (gönderilen) Rasûllerden sonra, insanların, Allah'a karşı (özür olarak ileri sürebilecekleri) bir delilleri bulunmaması için müjdeleyen ve korkutan peygamberler gönderdik. Allah, 'Aziz'dir, Hakim'dir.' (Nisâ', 4/165)

﴿ اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلاَ تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ. ﴾

'(Ey Müslümanlar!), Rabbinizden size indirilene uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın. Zaten ne kadar da az öğüt alıyorsunuz.' (A'râf, 7/3)

Allah katından indirilen Vahiy'e yani: Zikir'e: *Vahyi Metluvv* ve *Vahyi Gayri Metluvv* dediğimiz Kitâb ve Sünnet'e uymamız emrediliyor.

- **Kıyas:** Allah'ın dininde *darb-ı mesel* getirmektir. Haddizatında bilmeyen olduğu bildirilen beşerin, vahyin nasları ile kıyas yaparak hükme varması mümkün değildir.

﴿ فَلاَ تَضْرِبُوا لِلَّهِ الأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ. ﴾

'Allah'a meseller vermeyin. Allah, şüphesiz her şeyi bilir fakat siz bilmezsiniz.' (Nahl, 16/74)

Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurmuştur:

(إِنَّ اللهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا، يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا، اتَّخَذَ النَّاسُ رُ ؤُسًا جُهَّالاً، فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا.)

'Muhakkak ki Allah verdikten sonra ilmi sizden çekerek almaz. Fakat ilmi âlimleri ilimleri ile birlikte vefat ettirmekle alır ve böylece cahil insanlardan fetva istenir, onlar da şahsi görüşleriyle ilimsiz fetva verirler ve hem kendileri sapar hem de insanları saptırırlar.'[42]

'Abdullâh b 'Amr b. el-'Âs (τ)'nun diğer rivayetinde hadisin metni şu şekildedir:

(لا ينزع العلم من صدر الرجال ولكن ينزع العلم بموت العلماء فاذا لم يبق عالم اتخذ الناس رؤسا جهالا فأفتوا بالرأي فضلوا وأضلوا.)

'İlim, insanların göğüslerinden sökülüp alınmaz. Lakin ilim, âlimlerin ölümüyle alınmış olur. Öyle ki bir âlim bile kalmaz. İnsanlar cahilleri önder edinirler, onlar da şahsi görüşleriyle fetva vererek hem sapar hem de saptırırlar.'[43]

İbn Mes'ûd (τ) şöyle demiştir:

(ليس عام إلا والذي بعده شر منه ولا أقول عام أمطر من عام ولا عام أخصب من عام ولا أمير خير من أمير ولكن ذهاب خياركم

---

[42] Buhârî, (100) ve Müslim, (2673).

[43] Buhârî, (6763); 'Abdulhak el-İşbilî, *Ahkâmu'l-Kubrâ,* (1/338-339); İbn Hazm, *el-İhkâm,* (6/211) ve İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî,* (13/345).

وعلمائكم ثم يحدث قوم يقيسون الأمور برأيهم فيهدم الإسلام ويثلم.)

'Hiçbir sene yoktur ki ondan sonra gelen sene daha şerli olmasın. Ben daha yağmurlu, daha verimli bir yıl veya daha hayırlı idareci demiyorum! Lakin hayırlılarınız ve âlimleriniz gider ve sonra bir topluluk çıkar, meselelerde görüşleriyle kıyas yaparlar. Böylece İslâm'ı yıkar ve onda gedik açarlar.'[44]

Ebû Hureyre (τ)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

(يكون في آخر الزمان رؤوس جهال يفتون الناس برأيهم فيضلون ويضلون.)

'Ahir zamanda insanlara görüşleri ile fetva vererek sapan ve saptıran cahil önderler olacaktır.'[45]

(عن أبي حفص في قوله ﴿ وَلاَ تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمْ الْكَذِبَ هَذَا حَلاَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ .﴾ قال: نزلت في علماء السوء يفتون الناس برأيهم.)

"Ebû Hafs'dan, (Yüce Allah (Y)'nin) şu sözü hakkında şöyle dediği nakledilmiştir: *'Dilleriniz yalana alıştığı için: 'bu helaldir, şu haramdır' demeyiniz.'* (Nahl, 16/116) ayeti hakkında şöyle demiştir:

---

[44] Beyhakî, *el-Medhal,* (146); Taberanî, (9/105); Darimî, (194); İbn Vaddâh, *el-Bid'a,* (76, 229); Hâtîb, *el-Fakih,* (2/37-38); İbn 'Abdilberr, *Câmi',* (1039-1042); İbn Ebî Zameneyn, *Usûlu's-Sunne,* (sy. 55). Fullanî dedi ki: 'Beyhakî ravileri güvenilir olan bir isnad ile rivayet etti.' Fullanî, *İkâzu'l-Himem,* (sy. 12-13). Hâfız İbn Hacer isnadının **hasen** olduğunu söylemiştir. Bkz. *Fethu'l-Bârî,* (13/20-22).

[45] Hâtîb, el-Fakih ve'l-Mutefekkih, (1030) ve Herevî, Zemmu'l-Kelâm, (563).

'Bu ayet insanlara görüşleriyle fetva veren kötü âlimler hakkında nazil olmuştur.'"[46]

'Ubâde b. Sâmit (τ), Rasûlüllâh (ρ)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لا تفتوا برأيكم.)

'Görüşünüzle fetva vermeyin!'[47]

'Avf b. Mâlik el Eşcâ'î (τ)'dan gelen bir rivayette, Rasûlüllâh (ρ)'in şöyle buyurmuştur:

(تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً عَلَى أُمَّتِي قَوْمٌ يَقِيسُونَ الأُمُورَ بِآرَائِهِمْ فَيُحِلُّونَ الْحَرَامَ وَيُحَرِّمُونَ الْحَلاَلَ.)

'Ümmetim yetmiş küsur fırkaya ayrılır, onların fitne bakımından en büyükleri; meseleleri kendi şahsî görüşleriyle kıyas eden, Allah'ın helal kıldığını haram kılan ve haram kıldığını helal kılan bir kavimdir.'[48]

Hadisin Sıhhatinin İspatı:

Ebû Zur'a dedi ki: 'Nu'aym'ın bu rivayetini Yahyâ b. Ma'în'e sordum. Karşı çıktı ve: Bunu kim getirdi? O karıştırmıştır dedi.' İbn 'Abdilber dedi ki: 'İlim ehline göre bu

---

46 Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/206).

47 Ahmed, (5/325); İbn Ebî Şeybe, (15/233-234); Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr,* (1/458); 'Abdullâh b. Ahmed, *Zevâ'id,* (5/329); Bezzâr, (*Keşfu'l-Estar,* 2/243); ed-Dulâbî, *el-Kuna,* (1/3); Hâkim, (3/356-357); Taberânî, *Musnedu'ş-Şâmiyyin,* (2/282); Beyhakî, *el-Medhal,* (sy. 187); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (299, 639). Zemmu'l-Kelam Muhakkiki: hadis **hasen**dir demiştir.

48 **Sahih**tir. Ebû Zur'a ed-Dımeşkî, *et-Târîh,* (1/622); Hâkim, (3/457, 4/430); Bezzâr, (7/186); Taberânî, (18/50); İbn Ebî 'Asım, *es-Sunne,* (68); el-Lalekâ'î, (149); Ebû Sa'îd en-Nakkâş, *Fevâ'idu'l-'Irakiyyin,* (sy. 46); Hâtîb, (13/307); İbn 'Abdilberr, *Câmî',* (2/891); İbn Battâ, *el-İbâne,* (272); Beyhakî, *Medhal,* (207); İbn 'Asakir, (62/151); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (261); Heysemî, *Mecmâ'u'z-Zevâ'id,* (1/179) ve İbn Hazm, *Muhallâ,* (1/62). Heysemî dedi ki: 'Taberânî ve Bezzâr *Sahîh*'in ricali ile rivayet ettiler.' Hâkim: 'Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre **sahih**tir' demiştir.

hadis sahih değildir. Bununla Nu'aym b. Hammâd'a yüklenmişlerdir.' Ahmed ve Yahyâ b. Ma'în: 'Bu hadisin aslı yoktur' dediler. İbn 'Adî aşırı giderek: 'Nu'aym b. Hammâd re'y ehline karşı çok sert olduğu için bunu uydurmakla itham edildi' dedi.

Allah İbn 'Adîy'e rahmet etsin. Nu'aym b. Hammâd saduktur. Lakin *Takrîb*'de de belirtildiği gibi çok hata eder. Nu'aym'ın hata ettiği söylense bile uydurmakla itham edilemez. Nu'aym bundan uzaktır. Bu hadisi rivayet ettikten sonra Beyhakî: 'Nu'aym bu rivayette tek kaldı' demiştir. Fakat durum böyle değildir. Bilakis bir topluluk buna mutabaat etmiştir:

Birincisi mutabisi: Hâtîb, *Târîh*'inde (13/308) 'Alî b. Ahmed er-Razzaz[49] - Ahmed b. Suleymân en-Neccâd[50] - Hilal b. el-A'lâ[51] - 'Abdullah b. Ca'fer (er-Rakkî)[52] - 'Îsâ b. Yunus yoluyla rivayet etmiştir. Bu isnat *hasen*dir.

Hâtîb der ki:

> 'Bu rivayette Nu'aym'a 'Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî ve Suveyd b. Sa'îd el-Hadesanî muvafakat etmiştir. 'Amr b. 'Îsâ b. Yunus'dan da geldiği söylenmiştir. Hepsi de 'Îsâ'dan rivayet etmişlerdir.'

---

[49] 'Alî b. Ahmed er-Razzaz saduktur. Bkz. Zehebî, *Mizân,* (4/33) ve İbn Hacer, *Lisân,* (4/196).

[50] Ahmed b. Suleymân en-Neccâd da saduktur. Bkz. Zehebî, *Mizân,* (1/101) 'Fıkıhta ve rivayette önder idi… derim ki: o saduktur' demiştir. *Lisânu'l-Mizân,* (1/180). Hâtîb, *Târîh*'inde (4/188) onun hakkında: 'Saduk ve arif idi' demiştir.

[51] Hilâl b. el-A'lâ er-Rakkî de saduktur. Bkz. Ebû Hâtim er-Razî saduk demiştir: *el-Cerh ve't-Ta'dil,* (c. 9 no: 318). Hâfız İbn Hacer de *et-Takrîb*'de saduk olduğunu söylemiştir.

[52] Ebû 'Abdirrahmân 'Abdullâh b. Ca'fer b. Gaylân er-Rakkî el-Kuraşi güvenilirdir. Lakin ömrünün sonlarında ihtilata uğramıştır. *et-Takrîb*'de belirtildiği gibi ağır bir karıştırması olmamıştır. İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta (8/351-352) şöyle demiştir: 'Bazen muhalefet etse de onun ağır bir karıştırması olmamıştır.' Onun hafıza karışıklığına uğraması vefatından iki sene önce olmuştur ve Hilal b. A'lâ er-Rakkî de buna işaret etmiştir. Bkz. *Tehzîbu'l-Kemâl,* (14/378).

İkinci mutabisi: Suveyd b. Sa'îd'den mutabisini: İbn 'Adî, *el-Kâmil*'de (3/429) ve Hâtîb, *Târîh*'inde (13/308) rivayet etmişlerdir.

Üçüncü mutabisi: 'Abdulvehhâb b. ed-Dahhâk el-Faradî'den mutabisini: Hâtîb, *Târîh*'inde (13/309-310) ve Ebû Sa'îd en-Nakkâş, *Fevâ'idu'l-'Irakiyyin*'de (30) rivayet etmiştir.

Dördüncü ve beşinci mutabisi: İbn 'Adî bu mutabilerinin en-Nadr b. Tahir ve el-Hakem b. el-Mubarek yoluyla geldiğini söylemiştir. İbn 'Adî, el-Hakem b. el-Mubarek hakkında 'sakınca yoktur' dendiğini zikretmiştir.

Altıncı mutabisi: İbn 'Adî, *el-Kâmil*'de (1/185) ve Hâtîb, *Târîh*'inde (13/310) 'Îsâ b. Ahmed es-Sadefi - Ebû 'Ubeydullah İbn Ahi İbn Vehb (ismi Ahmed b. 'Abdirrahmân b. Vehb'dir) yoluyla rivayet etmişlerdir. Ahmed b. 'Abdirrahmân b. Vehb saduktur ve ömrünün sonlarında hafızası karışmıştır.[53] Ahmed b. 'Îsâ es-Sadefi; İbn 'Adî'in şeyhi olup hali bilinmemektedir. Diğer ravileri sahihin ricalidir.

Yedinci mutabisi: Hâtîb, *Târîh*'inde (13/309) 'Amr b. 'Îsâ - babası 'Îsâ b. Yunus yoluyla rivayet etmiştir. İsnadında Muhammed b. 'Abdil'azîz b. Ca'fer el-Berzâ'î vardır. Hâtîb onun hakkında: 'Ondan hadis yazdım fakat onda şüphe vardır' dedi. 'Amr b. 'Îsâ ve ondan sonraki raviler tanınmamaktadır.

Sekizinci mutabisi: Hâtîb, *Târîh*'inde (13/310) Muhammed b. Selâm el-Menbecî - 'İsâ b. Yunus yoluyla rivayet etmiştir. Hâtîb bunu şeyhi Yusuf b. Rabah el-Basrî'den rivayet etmiştir. Zehebî: 'Onda bir sakınca bilmiyorum' demiştir.[54] Hâtîb, *Târîh*'inde (13/311) 'Muhammed b. Selâm hüccet değildir' demiştir.[55] Diğer ravileri güvenilirdir.

---

[53] Bkz. Zehebî, *Mizân,* (1/113).

[54] Bkz. Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, (16/464).

[55] İbn Makulâ, *el-İkmâl*, (7/322) ve es-Sem'ânî, *el-Ensâb*'da (11/476) cerh ve tadilde bulunmadan zikretmişlerdir.

Hadis rivayet yollarının toplamı ile hadis **sahih**tir.

Şeyhulislâm İbn Teymiyye bu hadisin sahih olmadığını söyleyenlere *Fetâva'l-Kubrâ*'da (6/143-144) şöyle demiştir:

> "Bu hadis Nu'aym b. Hammâd el-Mervezî'den meşhurdur. O güvenilir bir imâmdır. Ancak İbn Ma'în'den: 'Bu hadis batıldır, aslı yoktur, bunu karıştırmıştır' dediği rivayet edilmiştir. Bu İbn Ma'în'den başkasından da rivayet edilmiştir. Bazı insanlar 'Îsâ b. Yunus'tan rivayet eden diğer topluluğun ise bunu Nu'aym'dan çaldıklarını söylemiştir. Bunu söyleyen insanların bir delili yoktur. 'Îsâ b. Yunus'tan rivayet edenlerden biri olan Suveyd b. Sa'îd'i İmâm Ahmed överdi. Yine babası da onu övmüştür. Müslim ve başkaları ondan rivayette bulunmuştur. İbn Ma'în hadisin tek yoldan geldiği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Sonra başkasından rivayetin bir aslı bulunmuştur…"

Sonra İbn Teymiyye hadisin rivayet yollarından bir kaçını zikrederek isnadının **ceyyid** olduğunu söyler.

Ebû Sa'lebe el-Huşenî (τ)'dan, Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

(إن الله فرض عليكم فرائض فلا تضيعوها ونهى عن أشياء فلا تنتهكوها وحد حدودا فلا تعتدوها وعفا عن أشياء رحمة لكم لا نسيانا فلا تبحثوا عنها.)

'Allah (Y) birtakım farzlar kılmıştır, onları zayi etmeyin. Birtakım sınırlar koymuştur, onları aşmayın.

Bazı şeyler hakkında da unuttuğu için değil, merhametinden dolayı susmuştur. Onları da araştırmayın.'[56]

Ebû'd-Derdâ' (τ)'dan, Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

(مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلالٌ، وَمَا حَرَّمَهُ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ، فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَنْسَى شَيْئًا، ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: ﴿ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا.﴾)

'Allah'ın Kitabı'nda helal kıldığı şeyler helal, haram kıldıkları da haramdır. (Hakkında bir şey söylemeyip) sustuğu şeyler de affettiği şeylerdir. Allah'tan afiyet dileyin. Çünkü Allah hiçbir şeyi unutacak değildir.' Sonra Rasûlüllâh (ρ) şu ayeti okudu: *'Senin Rabbin unutkan değildir.'* (Meryem, 19/64)"[57]

Selmân (τ)'dan, Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

(الحلال ما أحل الله في كتابه. والحرام ماحرم الله في كتابه. وما سكت عنه فهو عفا عنه.)

'Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı şeylerdir, haram ise Allah'ın kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükût edilen şeyler de affettiği şeylerdir.'[58]

Bu hadiste açıkça anlaşıldığı gibi dinde hakkında nass varit olmayan meseleler hakkında şahsi görüşle veya kıyasla hüküm vermek yasaklanmıştır. Eğer bir kimse hakkında nass bilmediği bir mesele ile karşılaşırsa: 'Bilmiyorum' demesi gerekir.

---

[56] Darekutnî, (4/183-184); Taberânî, (22/222); Hâtîb, *Târîh,* (2/9); Beyhakî, (10/12-13); Ebû Nu'aym, *el-Hilye,* (9/12); İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkî'în,* (1/71) ve Elbânî, *Gâyetu'l-Merâm,* (sy. 14). Elbânî, hadisin **hasen** olduğunu belirtmiştir.

[57] Bezzâr, (*Keşfu'l-Estar,* 123); Hâkim, (2/375); Beyhakî, (10/12) ve Heysemî, *Mecmâ'u'z-Zevâ'id,* (794).

[58] Tirmizî, (1726); İbn Mâce, (3367); Hâkim, (4/115); Taberânî, (6124, 6159) ve 'Ukaylî, *ed-Du'afâ,* (2/174).

Enes b. Mâlik (τ)'dan, Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

(من قال بالرأي فقد اتهمني بالنبوة . زاد إسحاق وقال الحارث : وتصديق ذلك في كتاب الله ﴿...وَمَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ...﴾)

"**'Kim din hakkında görüşüyle söz söylerse beni nübüvvet konusunda itham etmiştir.'** İshâk şöyle ekledi: el-Hâris dedi ki: 'Bunun Allah'ın Kitâbı'ndaki tasdiki: '*...Rasûl size ne verdiyse...*' (Haşr, 59/7) ayetidir.'"[59]

Hadisin diğer lafzı şöyledir:

(من قاس حديثي برأيه فقد اتهمني.)

'Kim şahsi görüşüyle hadisime kıyas yaparsa beni itham etmiştir.'[60]

Câbir (τ)'dan, Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

(من تكلم في الدين برأيه فقد اتهمه)

'Kim din hakkında görüşüyle söz söylerse onu itham etmiştir.'[61]

'Alî (τ)'dan, rivayet edilen hadiste şöyle buyrulmuştur:

(لا تقيسوا الدين، فإن الدين لا يقاس وأول من قاس إبليس.)

'Dinde kıyas yapmayınız. Zira din kıyaslanmaz. Kıyas yapanların ilki iblis olmuştur.'[62]

Ebû Hureyre (τ)'dan, Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

---

[59] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/98) ve Suyûtî, *Savnu'l-Mantık,* (sy. 35).
[60] Deylemî, (5518).
[61] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/99); Ebû Nu'aym, *Ahbâru İsbâhân,* (1778) ve Suyûtî, *Savnu'l-Mantık,* (sy. 36).
[62] Deylemî, (7450); Muhammed b. 'Abdilvehhâb, *Kitâbu'l-Cihâd,* (sy. 245).

(تعمل هذه الأمة برهة بكتاب الله ثم تعمل بعد ذلك برهة بسنة رسول الله ثم تعمل بعد ذلك برهة بالرأي فإذا عملوا بالرأي فقد ضلوا.)

'Bu ümmet bir süre Allah'ın Kitabı ile amel eder, bundan sonra bir süre Rasûlüllâh'ın Sünneti ile amel eder. Bundan sonra bir süre re'y (görüş) ile amel eder. Görüşle amel ettiklerinde sapmışlardır.'[63]

---

[63] Ebû Ya'lâ, (5856); Hâtîb, *el-Fakih,* (465-466); Deylemî, (2355); İbn 'Abdilberr, *Câmi',* (1031-1032); İbn Hacer, *Metâlibu'l-'Alîye,* (3141); Busayrî, *İthaf,* (160); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/95); Suyûtî, *Savnu'l-Mantık,* (sy. 35). İki ayrı zayıf isnat ile gelmiştir.

-6-
Ashâb-ı Kirâm Rey ve Kıyası Şer'î Bir Delil Olarak Görmemiştir.

Yukarıda dinin tamamlanmış olduğuna ve ihtilaf anında çözümün Kur'ân ve Sünnet'e başvurmak olduğuna dair delilleri zikretmiştik. Bütün sahâbeler de bu nasslara uymuşlar ve ihtilafa düştükleri herhangi bir meseleyi kıyasa veya şahsi görüşlere değil Kitâb ve Sünnet'e arz etmişlerdir.

Ebû Bekr (τ) şöyle demiştir:

(أَيُّ أَرْضٍ تُقِلُّنِي أَوْ أَيُّ سَمَاءٍ تُظِلُّنِي إِنْ قُلْتَ فِي آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ بِرَأْيِي أَوْ بِمَا لاَ أَعْلَمُ.)

'Allah'ın Kitâbı'ndaki bir ayet hakkında görüşümle veya bilmeden bir şey söylersem, hangi yer beni barındırır, hangi gök beni gölgelendirir.'[64]

Ömer (τ) şöyle demiştir:

(اتَّهِمُوا الرَّأْيَ عَلَى الدِّينِ وَإِنَّ الرَّأْيَ مِنَّا هُوَ الظَّنُّ وَالتَّكَلُّفُ.)

'Dinde şahsi görüşlerinizi daima itham edin. Muhakkak ki şahsi görüş ancak zan ve zorlamadır.'[65]

Mucâhit şöyle naklediyor: Ömer (τ) şöyle demiştir:

---

[64] İbn Ebî Şeybe, (6/136); İbn Hazm, *el-Muhallâ,* (1/72); Hâtîb, *Câmî',* (1585); Beyhakî, *Şu'ab,* (2/424) ve *Medhal,* (792); İbn 'Abdilberr, *Câmî',* (2/52); İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkî'în,* (1/54); İbn Hacer, *Telhîsu'l-Hâbir,* (3/208) ve İbn Hacer, *Metâlibu'l-'Alîye,* (3512).

[65] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (273); Ahmed, *Fedâ'ilu's-Sahâbe,* (558); Bezzâr, (1/253); Ebû Ya'lâ, (*Maksâdu'l-'Alî,* 64); İbnu'l-'Arâbî, *Mu'cem,* (1108); Taberânî, (1/72); Ebû Bekr el-Kati'î, *Cüz'ü'l-Elfe Dinâr,* (203); Lalekâ'i, *İ'tikâd,* (208); İbn Hazm, *el-İhkâm,* (6/1022); *el-Muhallâ,* (1/72); Beyhakî, *el-Medhal,* (sy. 192); Siczî, *er-Reddu 'Alâ men Enkerâ'l-Harf ve's-Savt,* (sy. 92-93).

(إياك والمكايلة يعني المقايسة.)

'Ölçüştürmekten yani kıyas yapmaktan sakın.'[66]

Sa'îd b. el-Museyyeb şöyle demektedir:

(قام عمر بن الخطاب رضي الله عنه في الناس فقال : أيها الناس ألا إن أصحاب الرأي أعداء السنة أعيتهم الأحاديث أن يحفظوها وتفلتت منهم أن يعوها واستحيوا إذ سألهم الناس أن يقولوا لا ندري فعاندوا السنن برأيهم فضلوا وأضلوا كثيرا والذي نفس عمر بيده ما قبض الله نبيه ولا رفع الوحي عنهم حتى أغناهم عن الرأي ولو كان الدين يؤخذ بالرأي لكان أسفل الخف أحق بالمسح من ظاهره فإياك وإياهم ثم إياك وإياهم.)

"Ömer (τ)'nun insanlar arasında ayağa kalktı ve şöyle dedi: 'Ey insanlar! Dikkat edin! Muhakkak ki re'y ashabı Sünnet'in düşmanlarıdır. Hadisleri ezberlemekten aciz kalırlar. Onlardan birine insanlar sorduğu zaman bilmiyorum demekten utanırlar ve şahsi görüşleriyle Sünnet'e karşı inat ederler. Böylece hem saparlar hem de birçoklarını saptırırlar. Ömer'in nefsi elinde olana yemin olsun ki Allah, dinini şahsi görüşlere ihtiyaçsız bırakmadıkça Nebîsi'nin ruhunu almamış ve vahyi kaldırmamıştır. Şayet din re'y ile alınacak olsaydı mestlerin üstünü değil, altını mesh etmek daha layık olurdu. Bu kimselerden sakının ve sakındırın!'"[67]

(وَعَنْ عُثْمَانَ رضي الله عنه فِي فُتْيَا أَفْتَى بِهَا إِنَّمَا كَانَ رَأْيًا رَأَيْته فَمَنْ شَاءَ أَخَذَ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ.)

---

[66] Darimî, (197); Ebû Hayseme, *'İlm,* (65); Hâtîb, *el-Fakih,* (2/35-36 no: 475); Ebû 'Ubeyd, *Garîbu'l-Hadîs,* (3/408) ve İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkî'în,* (1/254).

[67] Herevî, Zemmu'l-Kelâm, (267); İbn Kayyım, İ'lâmu'l-Muvakkî'în, (1/55); Telhîsu'l-Habîr, (3/208).

Osman (τ) şöyle demiştir:

إنما كان رأيا أشرت به فمن شاء أخذ به ومن شاء تركه

'Şahsi görüşle verilen fetvayı dileyen alır, dileyen terk eder.'[68]

Kıyas şahsi görüş olup, dinden delil olsaydı onu terk etmek caiz olmazdı.

'Alî (τ) şöyle demiştir:

(لَوْ كَانَ الدِّينُ بِالرَّأْيِ (و في رواية: بالقياس) لَكَانَ أَسْفَلُ الْخُفِّ أَوْلَى بِالْمَسْحِ مِنْ أَعْلاَهُ.)

'Şayet din rey (şahsi görüş) ile olsaydı, (diğer rivayette: kıyas ile olsaydı)[69] mestlerin üzerini değil altını mest ederdim.'[70]

İbn 'Abbâs (τ) şöyle demiştir:

(مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنْ النَّارِ.)

'Kim Kur'ân hakkında şahsi görüşüyle bir şey söylerse Cehennemdeki yerine hazırlansın.'[71]

Yine İbn 'Abbâs (τ) şöyle demiştir:

---

[68] Ahmed, (1/92); *el-Muhallâ,* (1/72); İbn 'Abdilberr, *Câmî',* (2/67). Şu'ayb el-Arnâ'ut isnadı **hasen**dir dedi.
[69] Hâtîb, *el-Fakih,* (2/104); es-Subkî, *el-İbhac,* (3/14); Ebû İshâk Şirazî, *et-Tabsira,* (sy. 429); Ebû'l-Me'alî Cuveynî, *et-Telhîs,* (3/209); Cessâs er-Razî, *el-Fusûl,* (4/61, 64); 'Alâuddîn el-Buharî, *Keşfu'l-Esrar,* (3/414).
[70] Ahmed, (1/95, 114, 2/242, 138); İbn Ebî Şeybe, (1/19); Ebû Dâvud, (162-163); Darekutnî, (1/199, 204); Bezzâr, (2/36); *el-Muhallâ,* (1/72, 2/111); Beyhakî, (1/292); Ebû Ya'lâ, (1/287 no: 346, 613); Nesâ'î, *Kubrâ,* (1/90) ve Diyâ'u'l-Makdisî, *el-Muhtâre,* (2/248).
[71] el-Muhallâ, (1/72) ve Taberi Tefsiri, (1/78).

(إياكم والرأي فإن الله رد على الملائكة الرأي : ﴿...قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ . ﴾ وقال لنبيه (ρ):﴿ وَأَنْ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ...﴾ و لم يقل بما رأيت.)

"Şahsî görüşten (re'yden) sakının! Zira Allah, meleklerin re'y ile söyledikleri sözü: *'...muhakkak ki ben sizin bilmediklerinizi bilirim'* (Bakara, 2/30) buyurarak reddetmiştir. Nebî'si (ρ)'e de: *'...Onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet'* (Mâ'ide, 5/49) buyurmuş: 'Görüşünle hükmet' buyurmamıştır."[72]

Yine İbn Abbâs (τ) şöyle demiştir:

(من أحدث رأيا ليس في كتاب الله و لم تمض به سنة من رسول الله (ρ) لم يدر على ما هو منه إذا لقي الله.)

'Kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan ve Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti'nde geçmeyen bir görüş ortaya koyarsa Allah (Y) ile karşılaştığında durumunun ne olacağı bilinmez.'[73]

(أتى رجل ابن عباس (τ) فقال: كيف ترى أصلحك الله فقال ابن عباس (τ) إني أخاف أن أتكلم برأيي أن تزل قدم بعد ثبوتها.)

"Bir adam İbn 'Abbâs (τ)'ya gelerek görüşünü sordu. O da dedi ki:

'Görüşümle bir söz söyleyip ayağımın sabit olduktan sonra kaymasından korkarım.'"[74]

İbn Mes'ûd (τ) şöyle demiştir:

---

[72] İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr,* (4/343) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/117 no:275).

[73] Darimî, (158); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/124 no:280). İsnadı **sahih**tir.

[74] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (281).

(سَأَقُولُ فِيهَا بِجَهْدِ رَأْيِي, فَإِنْ كَانَ صَوَابًا فَمِنْ اللَّهِ وَإِنْ كَانَ خَطَأً فَمِنِّي وَمِنْ الشَّيْطَانِ, وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ بَرِيءٌ.)

'Şahsi görüşümle bir şey söyler de bunda isabet edersem bu Allah'tandır. Eğer hata edersem bu da benden ve şeytandandır. Allah ve Rasûlü bundan uzaktır.'[75]

Mu'âz b. Cebel (τ) şöyle demiştir:

(يُبْتَدَعُ كَلاَمًا لَيْسَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ (Y), وَلاَ مِنْ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ (ρ) فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاهُ فَإِنَّهُ بِدْعَةٌ وَضَلاَلَةٌ.)

'Allah (Y)'nin Kitâbı'nda ve Rasûlünün Sünneti'nde olmayan bir söz çıkarsa ondan sakının. Zira o bid'at ve sapıklıktır.'[76]

Mu'âz b. Cebel (τ) şöyle söylüyor:

(يفتح القرآن على الناس حتى يقرأه المرأة والصبي والرجل فيقول الرجل قد قرأت القرآن فلم اتبع والله لأقومن به فيهم لعلي اتبع فيقوم به فيهم فلا يتبع فيقول قد قرأت القرآن فلم اتبع وقد قمت به فيهم فلم اتبع لأحتظرن في بيتي مسجدا لعلي أتبع فيحتظر في بيته مسجدا فلا يتبع فيقول قد قرأت القرآن فلم اتبع وقمت به فيهم فلم اتبع وقد احتظرت في بيتي مسجدا فلم اتبع والله لآتينهم بحديث لا يجدونه في كتاب الله و لم يسمعوه عن رسول الله لعلي اتبع قال معاذ فإياكم وما جاء به فإن ما جاء به ضلالة .)

---

[75] Abdurrezzâk, (6/294); İbn Ebî Şeybe, (4/301); İbn Hibbân, (9/411); Hâkim, (2/180); Nesâ'î, (3358); Tayâlisî, (1369); Beyhakî, (7/245) ve İbn Hazm, *el-Muhallâ,* (1/72). İsnadı **sahih**tir.

[76] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* (1/72).

"Zaman gelecek Kur'ân insanlara açılacak öyle ki onu kadın, çocuk, erkek herkes okuyacak. Derken adam diyecek ki Kur'ân'ı okudum ama bana uyan olmadı. Vallahi onu onların içinde uygulayacağım veya onlara okuyarak içlerinde namaz kılacağım belki bana uyan olur. Bunun üzerine onu onların içinde tatbik eder. Ama yinede kendisine uyan olmaz. O zaman der ki Kur'ân'ı okudum bana uyan olmadı. Onu içlerine uyguladım bana uyan olmadı. Vallahi evimde bir mescit yeri çevireceğim belki bana uyarlar. Bu sebeple evinde bir mescit yeri yapar. Ama yine kendisine uyulmaz. O zaman der ki Kur'ân'ı okudum bana uyan olmadı. Onu içlerine uyguladım bana uyan olmadı. Evimde bir mescit yeri çevirdim bana yine uyan olmadı. Vallahi onlara mutlaka ne Allah'ın Kitâbı'nda bulamayacakları ne de Rasûlüllâh (ρ) den duymadıkları bir haber getireceğim. Belki bana uyulur. Mu'âz (τ) dedi ki: 'İşte onun getirdiğinden sakının, çünkü onun getirdiği şey sapıklıktır.'"[77]

Ebu Hureyre (τ)'nun İbn 'Abbâs (τ)'ya şöyle bir tavsiyesi vardır:

(إذ أتاك الحديث عن رسول الله (ρ) فلا تضرب له الأمثال.)

'Sana Rasûlüllâh (ρ)'den bir hadis geldiğinde ona misaller getirme.'[78]

Yani açıkça burada Rasûlüllâh (ρ)'den bir hadis mevcut bulunduğu zaman 'kesinlikle bu konuda bir kıyasa

---

[77] Ebû Dâvud, (4611); Hâkim, (4/466); Beyhakî, (10/210) ve *Şu'abu'l-İmân,* (6/484); Firyâbî, *Sıfâtu'l-Munafık,* (sy. 58) Lâlekâ'î, *İ'tikâd,* (1/88); 'Abdurrezzâk, (11/363); Darimî, (199); Âcurrî, *eş-Şerî'a,* (sy. 45); İbn 'Asakir, *Târîhu Dımaşk,* (65/337); Ebû Nu'aym, *Hilyetu'l-Evliyâ,* (1/230); İbn Teymiye, *Fetavâ,* (5/89) ve İbn Kesîr, *Câmi'u'l-Mesânid,* (11/487). İsnadı **sahih**tir.

[78] Abdurrezzâk, (1/174); İbn Mâce, (22, 485); Bezzâr, (7969, 8026); İbn Hazm, *el-İhkâm,* (sy. 1071); Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr,* (360); Muhammed b. Hasen, *Muvattâ',* (1/82); Hâtîb, *el-Fakih* (388); İsmâ'il b. Ca'fer, *el-Hadîs,* (178); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (306) ve Ebû İshâk el-Huveynî, *el-Bid'a* (1/8). Elbânî **hasen** demiştir.

gitme' diye uyarıyor onu. Benzer meseleleri onunla kıyaslama diyor.

İbn Mes'ûd (τ) kendisine hukuki bir mesele hakkında soru sorulunca şöyle demiştir:

(إن الله تعالى بين فمن أتى الأمر من قبل وجهه فقد بين له ومن خالف فوالله ما نطيق خلافه وربما قال خلافكم.)

'Allah (dinini) açıklamıştır. Binaenaleyh kim işi (açıklamaya uygun) tarafından yaparsa zaten o (işin hükmü) açıklanmıştır. Kim de (açıklamaya) aykırı hareket ederse, vallahi biz sizin aykırı hareketinize güç yetiremeyiz.'[79]

Sehl b. Huneyf (τ) şöyle demiştir:

(أَيُّهَا النَّاسُ اتَّهِمُوا رَأْيَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ.)

'Ey insanlar dininizde şahsi görüşlerinizi itham ediniz.'[80]

(أن ابن عمر لقيه في الطواف فقال له يا أبا الشعثاء إنك من فقهاء البصرة فلا تفت إلا بقرآن ناطق أو سنة ماضية فإنك إن فعلت غير ذلك هلكت وأهلكت.)

İbn Ömer (τ) ile tavaf sırasında Câbir b. Zeyd ile karşılaşır ve İbn Ömer (τ) ona şöyle der:

'Ey Ebû'ş-Şa'sâ'! Sen Basra'nın fakihlerindensin. Ancak Kur'ân ve Sünnet ile fetva ver. Zira başka türlü yaparsan hem kendin helak olur ve hem de başkalarını da helak edersin.'[81]

---

79 Darimî, (103); Taberânî, (9/328); *el-İhkâm,* (sy. 1071) ve Begâvî, *Şerhu's-Sunne* (1/306). İsnadı **sahih**tir.

80 Buhârî, (7308) ve Müslim, (1785).

81 Darimî, (164); Hâtîb, *el-Fakih,* (2/41) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (282). İsnadı **hasen**dir.

Mesrûk, ‘Abdullah b. Mes‘ûd (τ)’dan şöyle naklediyor:

(لاَ يَأْتِى عَلَيْكُمْ عَامٌ إِلاَّ وَهُوَ شَرٌّ مِنَ الَّذِى كَانَ قَبْلَهُ، أَمَا إِنِّى لَسْتُ أَعْنِى عَاماً أَخْصَبَ مِنْ عَامٍ وَلاَ أَمِيراً خَيْراً مِنْ أَمِيرٍ، وَلَكِنْ عُلَمَاؤُكُمْ وَخِيَارُكُمْ وَفُقَهَاؤُكُمْ يَذْهَبُونَ، ثُمَّ لاَ تَجِدُونَ مِنْهُمْ خَلَفاً وَيَجِىءُ قَوْمٌ يَقِيسُونَ الأُمُورَ بِرَأْيِهِمْ.)

‘Size hiçbir sene gelmeyecektir ki o kendisinden önceki seneden daha şerli olmasın. Şunu bil ki ben bir seneden daha bereketli bol bir sene, bir emirden daha hayırlı bir emir demek istemiyorum fakat şunu demek istiyorum: Âlimleriniz hayırlılarınız ve fakihleriniz ölüp gidecek, sonra onların yerini tutacak birini bulamayacaksınız. Nihayet işleri kendi görüşleriyle kıyas yapıp hüküm verecek bir topluluk gelecektir.’[82]

‘Abdullah b. Mes‘ûd (τ) şöyle demiştir:

(من أفتى الناس في كل ما يستفتونه فهو مجنون.)

‘İnsanların her sorduğuna fetva veren mecnundur.’[83]

Yine ‘Abdullah b. Mes‘ûd (τ) şöyle demiştir:

(إياكم وأرأيت أرأيت فإنما هلك من كان قبلكم بأرأيت أرأيت ولا تقيسوا شيئا بشيء فتزل قدم بعد ثبوتها وإذا سئل أحدكم عما لا يدري فليقل لا أعلم فإنه ثلث العلم.)

“Sizleri: ‘Görüşün nedir! Görüşün nedir?!’ sözlerinden sakındırırım. Zira sizden öncekiler: ‘Görüşün nedir’

---

[82] Taberânî, (9/105); Darimî, (188); Beyhakî, *el-Medhal,* (146); İbn Vaddâh, *el-Bid‘a,* (76, 229); Hâtîb, *el-Fakih,* (2/37-38); Herevî, *Zemmu’l-Kelâm,* (288); İbn Kayyım, *İ‘lâmu’l-Muvakkî‘în,* (1/57) ve İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî,* (13/20-22). İbn Hacer ‘isnadı **hasen**dir’ dedi.

[83] Darimî, (171) ve Herevî, *Zemmu’l-Kelâm,* (283). İsnadı **sahih**tir.

sözlerinden dolayı helak olmuştur. Bir şeyi bir şeyle kıyas yapmayın yoksa ayaklarınız sabit olduktan sonra kayar. Sizden birine bilmediği bir şey sorulduğunda: 'Bilmiyorum' desin. Zira bu ilmin üçte biridir."[84]

'Urve b. Zubeyr'den, o şöyle demektedir:

(ما زال أمر بني إسرائيل معتدلا ليس فيه شيء حتى نشأ فيهم المولدون أبناء سبايا الأمم أبناء النساء التي سبت بنو إسرائيل من غيرهم فقالوا فيهم بالرأي فاضلوهم.)

'İsrail oğulları doğruluk üzerine yaşarlardı ne zamanki aralarında Sebaya el-Umem oğulları diye bir topluluk türedi işte onlar rey ile hüküm vermeye başladılar, hem kendileri sapıttı hem de İsrail oğullarını yoldan çıkardılar.'[85]

[84] Darimî (173) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (286). İsnadı **sahih**tir.
[85] Darimî, (120). İsnadı **ceyyid**dir. Merfu olarak Hâtîb, *el-Fakih,* (468)'de rivayet etmiştir.

-7-

Tabi'in ve Sonraki Âlimler de Rey ve Kıyası Şer'î Bir Delil Olarak Görmemişlerdir.

Mervân el-Asgar şöyle anlatıyor:

(كُنْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ جَالِسًا فَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللهِ، فَقَالَ سَعِيدٌ: 'اللهُ أَعْلَمُ' فَقَالَ الرَّجُلُ: قُلْ فِيهَا أَصْلَحَكَ اللهُ بِرَأْيِكَ، فَقَالَ: 'أَقُولُ فِي كِتَابِ اللهِ بِرَأْيِي' فَرَدَّ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا وَلَمْ يُجِبْهُ بِشَيْءٍ.)

"Sa'îd b. Cubeyr'in yanında oturuyordum. Bir adam ona Allah'ın Kitâbı'ndan bir ayet sorunca: 'Allah en iyi bilendir' dedi. Adam: 'Bu konuda görüşünü söyle' deyince iki veya üç defa: 'Allah'ın Kitabı hakkında görüşümü mü söyleyeyim?!' diye tekrar etti. Ve cevap vermedi."[86]

'Abde b. Rustem ed-Dımeşkî şöyle dedi: "Bilal b. Sa'd'ı şöyle derken işittim:

(ثلاث لا يقبل معهن عمل الشرك والكفر والرأي قلت يا أبا عمرو ما الرأي قال يترك كتاب الله وسنة نبيه (ρ) ويقول بالرأي.)

'Şu üç şeyle birlikte amel kabul edilmez: Şirk, küfür ve rey. Dedim ki: 'Ey Ebâ 'Amr! Re'y nedir?' şöyle dedi: 'Allahın Kitâbı'nı ve Nebi'si (ρ)'in Sünneti'ni terk edip görüşle söz söylemektir.'"[87]

Ebû Nadre dedi ki:

[86] Sa'îd b. Mansûr, *Tefsir,* (41); Beyhakî, *Şu'ab,* (2/424) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (296).
[87] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (325).

(لما قدم أبو سلمة البصرة أتيته أنا والحسن فقال للحسن أنت الحسن ما كان بالبصرة أحد أحب إلي لقاء منك وذلك أنه بلغني أنك تفتي برأيك فلا تفت برأيك إلا أن تكون سنة من رسول الله (ρ) أو كتاب منزل.)

'Ebû Seleme Basrâ'ya geldiği zaman el-Hasen ile birlikte onun yanına gittik. Hasen'e dedi ki: 'Sen Hasen misin? Basrâ'da en çok seni görmek istiyordum. Bana ulaştığına göre sen görüşünle fetva veriyormuşsun. Görüşünle fetva verme. Sadece Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti ile veya indirilmiş Kitâb ile fetva ver.'[88]

(عن بن سيرين: انه كان لا يقول برأيه الا شيئا سمعه.)

'İbn Sîrîn'den o kendi görüşüyle hüküm vermez, sadece duyduğu rivayeti söylerdi.'[89]

el-A'meş söyle diyor:

(ما رأيت إبراهيم يقول برأيه في شيء قط.)

'İbrahim en-Nehâ'î'nin bir şey hakkında kendi görüşüyle hüküm verdiğini hiç duymadım.'[90]

"Katâde'den o şöyle dedi:

(ما قلت برأيي منذ ثلاثون سنة قال أبو هلال: منذ أربعون سنة.)

"'Otuz seneden beri kendi görüşümle hüküm vermedim' diyor. Ebû Hilâl dedi ki: 'Kırk seneden beri oldu.'"[91]

---

[88] Darimî, (163) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (328).
[89] Darimî, (104). İsnadı **sahih**tir.
[90] Darimî, (105) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (340). İsnadı **sahih**tir.
[91] Darimî, (106). İsnadı **sahih**tir.

(سئل عطاء عن شيء فقال : لا أدري قيل له ألا تقول برأيك فيها قال إني لأستحي من الله أن يدان في الأرض برأيي.)

"'Atâ'ya bir şey sorulmuş o da şöyle dedi: 'Bilmiyorum.' Ona o halde kendi görüşünü söyle dediler. O da şöyle dedi: 'Yeryüzünde benim görüşümün din edinilmesinden Allah'a sığınırım.'"[92]

Osman b. Ata, babasından şöyle dediğini rivayet ediyor:

(وما أسمع عالما يقول أرى ولا أسمع متعلما يقول لعالم كيف ترى أما العالم فيقول سمعت كذا وكذا والمتعلم يقول كيف سمعت أصلحك الله في كذا وكذا.)

"Ben bir âlimin: 'Görüşüm şudur' dediğini duymadım. Yine bir öğrencinin âlime: 'Görüşün nedir?' diye sorduğunu da işitmedim. Âlim: 'Şunu ve şunu işittim' der ve öğrenci de: 'Allah sana iyilik versin, şu konuda ne rivayet edilmiştir' derdi."[93]

Yine İmâm Şa'bî'ye bir mesele hakkında kendi görüşünü soruyorlar. Rey veya kıyas ile fetva vermesini istiyorlar o da diyor ki:

(وَاللهِ لَأَنْ أَتَغَنَّى أُغْنِيَّةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُخْبِرَكَ بِرَأْيِي.)

'Benim şarkı söylemem, sana görüşümü haber vermemden daha iyidir.'[94]

İbn Sîrîn şöyle demiştir:

(أول من قاس إبليس وما عبدت الشمس والقمر إلا بالمقاييس.)

---

[92] Darimî, (107) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (372). İsnadı **sahih**tir.

[93] Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (3/2).

[94] Darimî, (108-109) ve İbn 'Abdilber, *Câmi',* (2/155).

'Kıyas yapanların ilki iblistir. Güneş ve aya'da başka yolla değil ancak kıyas aletleriyle kıyas sebebiyle tapılmıştır.'[95]

Hatta Kâbe'nin çıplak olarak haccedilmesine bakın, onlar da kıyas yoluyla buna başvurmuşlardır. Onlar: 'Biz günah işlediğimiz elbiselerle Allah'ın evini mi tavaf edeceğiz? O halde çıplak olarak tavaf edelim' diyerek şeytan onlara bu tür bir yolu meşru göstermiştir.

(عن الحسن أنه تلا : ﴿...خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴾ . قال: قاس إبليس وهو أول من قاس.)

"Hasen el-Basrî'den, o: *'Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın'* (A'râf, 7/12) ayetini okudu. Sonra dedi ki: 'İblis kıyas yaptı, o kıyas yapanların ilkidir' dedi."[96]

Bunu Darimî nakletmiştir ve İmâm Taberi de tefsirinde böylece naklediliyor.

Şa'bî'nin rivayetine göre Mesrûk şöyle demiştir:

(إني أخاف أو أخشى أن أقيس فتزل قدمي.)

'Doğrusu ben kıyas yapıp ta ayağımın hak yoldan kaymasından korkuyor ürperiyorum.'[97]

Bütün bunlar bize tabi'in, sahâbe Allah hepsinden razı olsun kıyas yapmayı hak yoldan sapış olarak gördüklerini anlatıyor.

Yine Şa'bî şöyle demiştir:

---

95 Darimî, (189); İbn 'Abdilber, *Câmi'*, (875); Hâtîb, *el-Fakih,* (1/196); Beyhakî, *el-Medhal,* (223); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (364). İsnadı **sahih**tir.

96 Darimî, (190); İbn 'Abdilber, *Câmi'*, (874) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (363).

97 Darimî, (191); İbn 'Abdilber, *Câmi'*, (876-877); Hâtîb, *el-Fakih,* (1/183); Taberânî, (9/254) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (298). İsnadı **sahih**tir.

(والله لئن اتخذتم بالمقاييس لتحرمن الحلال ولتحلن الحرام.)

'Vallahi şüphe yok ki siz kıyas aletlerini, kıyaslamaları alır kabul ederseniz muhakkak helali haram ve haramı da helal yaparsınız.'[98]

Yine Darimî'nin 'Amir'den rivayetine göre o şöyle söylerdi:

(ما أبغض إلي أرأيت أرأيت يسأل الرجل صاحبه فيقول أرأيت وكان لا يقايس.)

'Ne dersin görüşün nedir? Ne dersin görüşün nedir?' sözleri bana sevimsiz gelir. Adam arkadaşına bir şey soruyor ve: 'Ne dersin diyor' diye bu tavrı eleştiriyor. 'Amir'in kendisi kıyas yapmazdı.'[99]

Zibrikan'dan, o şöyle dedi:

(نهاني أبو وائل أن أجالس أصحاب أرأيت.)

"Ebû Vâ'il bana: 'Ne dersin görüşün nedir?' diyen ehli rey ile oturmamı yasakladı."[100]

Ebû Vâ'il, ismi Şakîk b. Selemedir. 'Abdullah İbn Mes'ûd (τ)'nun en yakın öğrencilerinden birisidir. Bunları özellikle zikrediyoruz ki az önce İbn Mes'ûd (τ)'dan bir iki rivayet naklettik. Ayrıca Mesrûk olsun Ebû Vâ'il olsun İbn Mes'ûd (τ)'nun öğrencileridir. Bu da kıyas konusunda işte İbn Mes'ûd (τ) kıyas yapmıştır, o kıyas yolunu benimsemiştir gibi bir takım iddialara cevap olmuş olur.

Şa'bî şöyle diyor:

---

[98] Darimî, (192); İbn 'Abdilber, *Câmi'*, (1048); Hâtîb, *el-Fakih,* (1/183); Beyhakî, *Medhal,* (225) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (366). İsnadı **sahih**tir. İbn Mes'ûd (τ)'dan gelen rivayet için bkz. Hâtîb, *el-Fakih,* (2/40).

[99] Darimî, (193).

[100] Darimî, (194) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (368). İsnadı **sahih**tir.

(لو أدرك الأرائيون النبي (ρ) لترل القرآن كله يسألونك يسألونك.)

"Şayet Re'y ehli Nebî (ρ) zamanında olsalardı Kur'ân'ın tamamı: 'Sana sorarlar… sana sorarlar…' diye başlayan ayetler şeklinde inerdi."[101]

Yani o kadar çok Kitâb ve Sünnet'te geçmeyen meseleler çıkarıyorlar ki İmâm Şa'bî de böyle bir ifade kullanıyor.

Meymûn Ebî Hamzâ dedi ki:

(قال لي إبراهيم: يا أبا حمزة والله لقد تكلمت ولو وجدت بدا ما تكلمت وان زمانا أكون فيه فقيه أهل الكوفة زمان سوء.)

"Bana İbrahim dedi ki: 'Ey Ebû Hamza vallahi ben muhakkak ki bazı meseleler hakkında konuşmuşumdur. Eğer bir kaçış yolu bulsaydım konuşmazdım. Doğrusu içinde benim Kufeli'lerin fakihi olduğum bir zaman ne kötü bir zamandır.'"[102]

Yine Şa'bî şöyle anlatıyor:

(شهدت شريحا وجاءه رجل من مراد فقال يا أبا أمية مادية الأصابع قال عشر عشر قال يا سبحان الله أسواء هاتان جمع بين الخنصر والإبهام فقال شريح يا سبحان الله أسواء إذنك ويدك فإن الإذن يواريها الشعر والكمة والعمامة فيها نصف الدية وفي اليد نصف الدية ويحك ان السنة سبقت قياسكم فاتبع ولا تبتدع فإنك لن تضل ما أخذت بالأثر.)

---

[101] Darimî, (195) ve Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (367). İsnadı **sahih**tir.
[102] Darimî, (196). İsnadı **zayıf**tır.

"Şureyh'in yanındaydım. Ona Murad'lı bir adam geldi ve şöyle dedi: 'Ey Ebû 'Umeyye parmakların diyeti nedir? O da dedi ki: 'Her parmak için 10'ar 10'ar devedir.' Adam şöyle dedi: 'Subhânallâh şu ikisi serçe parmağını ve başparmağını birleştirip bu ikisi de bir midir?' Bunun üzerine Şureyh şöyle söyledi: 'Subhânallâh kulağınla elin bir midir? Çünkü kulağı, saç, yuvarlak başlık ve sarık örter. Onda da yarım diyet, elde de yarım diyet vardır. Yazıklar olsun sana, muhakkak ki Sünnet sizin kıyasınızı geçmiştir. Binaenaleyh Sünnete uy bid'at işleme. Zira sen esere yani Rasûlüllâh (ρ) ve sahabeden (ψ) gelen esaslara tutunduğun sürece sapıtmazsın.'"[103]

İmam Şa'bî şahsi görüşleriyle fetva veren re'y ehline baktı ve şöyle dedi:

(ما جاءكم به هؤلاء من أصحاب رسول الله (ρ) فخذوه، وما كان رأيهم فاطرحوه في الحش.)

'Bunlar Rasûlüllâh (ρ)'in ashabından ne rivayet ederlerse onu kabul et, fakat kendi görüşleriyle söyledikleri şeyleri helâya fırlat.'[104]

Yine Şa'bî'ye bir mesele hakkında fetva sorarlar, o da onun hükmünü açıklar delillerini açıklar, sonra soru soranlar: 'Bu kıyasa uymuyor' dediler. O da bunun üzerine erkeğin tenasül uzvuyla söverek kıyasa tepkisini bu şekilde göstermiştir.[105]

Recâ' b. Ebî, Seleme 'Abde b. Ebî Lubâbe'den şöyle naklediyor:

---

[103] Darimî, (198).
[104] Darimî, (200); İbn 'Abdilber, *Câmi'*, (2/32); İbn Kuteybe, *Te'vilu'l-Muhtelefi'l-Hadîs,* (sy. 140); İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkî'în,* (1/73). İsnadı **sahih**tir.
[105] İbn Kuteybe, *Te'vilu'l-Muhtelefi'l-Hadîs,* (sy. 141) ve İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Hadîs,* (2/652).

(رضيت من أهل زماني هذا أن لا يسألوني ولا أسألهم إنما يقول أحدهم أرأيت أرأيت.)

"Zamanımın şu insanlarından, onların bana bir şey sormamalarını, benim de onlara bir şey sormamamı yeğ tutarım. Onların her biri sadece: 'Görüşün nedir? Görüşün nedir?' derler."[106]

Zuhrî şöyle demiştir:

الحديث ذكر يحبه ذكران الرجال ويبغضه مؤنثوهم

'Hadis erkektir, onu adamların erkek olanları sever, kadın olanları da sevmez.'[107]

Hadis ilimleriyle uğraşmak veya: 'Bilmiyorum' demek nefislerine zor gelen kimseler kıyasa başvururlar.

Kıyasın delil olacağını söyleyenlerden bazısı '*Kur'ân'ı Kerîm*'de *hamr* yasaklanıyor. Dolayısıyla biraya nasıl haram diyeceksin? Bunu ancak Kıyas ile haram olduğunu anlarız' gibi usule aykırı bir takım sözler söylüyorlar. Kıyasa bu konuda müracaat etmeye hiç gerek yoktur. Rasûlüllâh (ρ) sarhoşluk verici her şeyin zerresi dahi haramdır buyurmuştur. Burada illet yasaklandığından, bu illeti taşıyan her şey de bu yasağa dâhildir.

---

[106] Darimî, (201); Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/141) İbn Asakir (37/388) Ebu Nuaym Hilye (6/114) İsnadı **hasen**dir.

[107] İbn Kuteybe, *Te'vilu'l-Muhtelefi'l-Hadîs,* (sy. 141) Hatib *Şerafu ashabi'l-Hadis* (144) Ramehurmuzi *Muhaddisu'l-Fasl* (s.179) Herevî, *Zemmu'l-Kelâm,* (2/160-162) el-Irakî *Mustahrac Ale'l-Mustedrek* (s.14) Kadı Iyad *el-İlma* (s.25).

-8-
Taklit Haramdır.

﴿ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلاَ سَاءَ مَا يَزِرُونَ. ﴾

'Bunu da kıyamet günü, kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıklarının günahlarını da kısmen yüklenmek için söylerler. Bilesiniz ki yüklendikleri ne kötü bir şeydir.' (Nahl, 16/25)

Bu ayete dikkat edersek birinci mesele:

İlimsiz olarak, insanları saptıranların, saptırdığı kimselerin veballerini yüklenmeleridir.

İkinci mesele ise:

Bu sapıtan kimselerin ilimsiz olarak fetva veren bu kimselere uymalarıdır. Onlar da mesuldür. Çünkü 'onların günahlarından bir kısmından' denilmiş, bunlar günahsızdır denilmemiştir.

﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ. ﴾

"Ve yine derler ki: 'Rabbimiz! Biz, kendi liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar.'" ('Ahzâb, 33/67)

Re'yin yani şahsi görüşün ve Allah (Ψ) hakkında söylemediği şeyi uydurmanın zemmedilmesi hakkında bu söylediklerimizden sonra, taklit de bu konuyla alakalı bir mevzudur. Taklit bir başkasının şahsi görüşünü rivayet olmaksızın, nasstan delil olmaksızın alınıp kabul edilmesidir. Böyle yapan kimseye usûl ıstılahında mukallit denilir. Fakat furû'da yani ameli konularda âlimin rey'ini/şahsi görüşünü taklit eden bir kimse onun bu meselede Kitâb ve Sünnet'ten

dayandığı delili bilerek ona tabi oluyorsa bunda bir sakınca yoktur. Bunlara binaen şu iki ayeti düşünmemiz gerekiyor:

﴿...فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ. ﴾

'...Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.' (Enbiyâ, 21/7)

Taklidi savunan kişiler bu ayetleri delil getirerek taklit caizdir derler. Eğer Kur'ân'ı Kerîm'de taklidi reddeden haram kılan diğer ayetler olmasaydı belki haklılık payları olurdu. Ama en bariz örneklerinden birisi Tevbe suresinin 31. ayetidir:

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ...﴾

'Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu 'Îsâ Mesîh'i, Allah'tan başka Rabler edindiler...' (Tevbe, 9/31)

Bu ayeti kerimeyi Rasûlüllâh (ρ) şöyle açıklıyor. Ayette geçen 'rab edinme'yi onların 'şahsi görüşleriyle helal dediklerini helal, haram dediklerini haram olarak bilmek' olarak açıklamıştır. Demek ki herhangi bir kimsenin şu helaldir şu haramdır deyip de Kitâb ve Sünnet'ten delil getirmediği yerde o görüşünü körü körüne alıp kabul etmek onu 'rab edinmek' oluyor. Dolayısıyla Allah (Ψ)'nin Nahl 43. ayetinde ve Enbiyâ' suresi 7. Ayetinde: ﴿...فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ. ﴾ *'...Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.'* emri zikir ehlinden neyi sormamız gerektiğini açıklıyor bize. Zikir ehlinden, ilim ehlinden Allah ve Rasûlü (ρ)'in hükmünü, yani delili sormamız emrediliyor. Tâbi ki taklidin yasak olmasına dair başka ayetler de vardır.

Taklit iki sebepten kınanmıştır.

Birincisi:

Böyle bir kimse şahsi görüşü bir ilim bilerek amel etmiştir.

İkincisi:

Kur'ân ve Sünnet'ten bir delile dayanıp dayanmadığını bilmediği şahsi görüşle amel etmiştir. Çünkü o sadece o şahsi görüşü taklit etmektedir. Ve bu şahsi görüşün, rey ilmine göre sahibi hata üzerinde iken mi yoksa isabet üzere iken mi olduğunu bilmeden taklit edilmesidir.

Muhakkak ki re'y ilminin ehli yanında bir takım kuralları vardır. Kim ona uygun hareket ederse rey'inde isabetli sayarlar. Kim de hata ederse rey'inde hata etmiştir. İki şekilde hareket de zulmet üzeredir ve batıldır.

Ataları taklit etmenin kınanması hakkın da Kur'ân'ı Kerîm'de örnek olarak birçok ayet vardır:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلاَ يَهْتَدُونَ. ﴾

"Onlara: 'Allah'ın indirdiklerine uyun' denildiği zaman: 'hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız' demektedirler. Ya ataları hiçbir şeyi akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamış idiyseler?" (Bakara, 2/170)

﴿ وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلاَّ قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ . قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ. ﴾

"(Ey Muhammed!) Senden önce de biz bir ülkeye herhangi bir uyarıcı gönderdiğimizde, oranın varlıklıları da hemen: 'Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk; şim-

di biz de onların izine uyuyoruz' derlerdi. Uyarıcı da onlara: 'Size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?' der ve onlar da: 'Biz, sizinle gönderilen dini tanımıyoruz ki' derlerdi." (Zuhrûf, 43/23-24)

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ. ﴾

"Onlara: 'Allah'ın indirdiğine uyun' denildiği zaman: 'hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız' derler. Şeytan onları, alevli ateşin azabına çağırmış olsa da mı onlara uyacaklar?" (Lokmân, 31/21)

Kur'ân'ı Kerîm'de bu manada birçok ayeti kerimeler vardır. Bu ayetler her ne kadar kâfirler hakkında inmiş olsa da bunlarla Allah (I)'nın indirdiğinden uzaklaşıp geçmişlerin sözlerini tercih eden kimseyi kınamak kastedilmiştir. Bazı kimseler bu tür ayetleri söylediğimiz zaman şöyle diyorlar:

'Bu ayetler kâfirler hakkında inmiş ayetlerdir. Siz nasıl bunları Müslümanlara delil getirirsiniz.'

Biz de buna cevap olarak deriz ki burada kınanan bir konu vardır. Yani daha önceki kavimler Allah'ın indirdiğinden başka bir şeye uyunca kötü oluyorlar da bu ümmet Allah'ın indirdiğinden başka bir şeye uyunca hak mı oluyor? Kaldı ki Rasûlüllâh (ρ), Tevbe suresi 31. ayetini ashabından 'Adî b. Hatim (τ)'ya okuyarak sakındırmıştır.

Ayetin lafzı, nüzul sebebinden daha geniş kapsamlıdır. Ve usul ilmine göre ayetin nüzul sebebinin hususiliği değil, lafzın genel oluşu muteberdir. Kim Allah (I)'nın kendisine şeriat kıldığı şeyden uzaklaşır ve atalarının üzerinde bulunduğu şeyi bu şeriata tercih ederse bu ayetlerin genel manasının hükmü altına girer.

Taklidin kötülendiğine dair delillerden birisi de şu ayettir:

﴿ وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولاً. ﴾

'Bilmediğin şeyin ardına düşme; zira kulak, göz, kalp ve bunların hepsi de ondan sorguya çekilecektir.' (İsrâ, 17/36)

Taklitçi kimse ise bilmediği şeyin arkasına düşmüştür. Yine Allah (I) şöyle buyurmuştur:

﴿ اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلاَ تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ. ﴾

'(Ey Müslümanlar!), Rabbinizden size indirilene uyun; O'nun dışındakileri dostlar edinip de onlara uymayın. Zaten ne kadar da az öğüt alıyorsunuz.' (A'râf, 7/3)

Taklitçi, Allah (Y)'nin indirdiğini ona tabi olacak derecede bilmez. Bilakis o şahsî görüşe tabi olmuştur ve uyduğu şahsi görüşte Allah (Y)'nin indirdiğinden başkadır. Zaten ümmet arasında gerek itikadi gerekse fıkhî fırkalaşmalara baktığımız zaman hepsinin de kökeninde akıl vardır. Bir kısmı aklı din edinerek itikatta sapmalar göstermişken, bir kısmı da fıkhî konularda kıyası, şahsi görüşü din edinerek değişik yollara sapmışlardır. Nitekim Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿...وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفاً كَثِيراً. ﴾

'...Eğer o, Allah'tan başka birisinden gelmiş olsaydı, onun içinde pek çok çelişki bulurlardı.' (Nisâ', 4/82)

Demek ki ihtilaf Allah'tan gelen bir şey değil, insanlardan, bizlerden kaynaklanan bir şeydir. Mukallit taklit ettiği kişinin şahsi görüşüne sarıldığı zaman bu hareket Allah (Y)'nin hakkında söylemediği bir şeyi uydurmak ve Allah

(Y) ile Rasûlü (ρ)'den başkasına müracaat etmek olacaktır. Bu hususta Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ. ﴾

"De ki: 'Rabbim, ister açığı olsun, ister gizlisi olsun, ancak kötülükleri, günahı, haksız yere başkaldırmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak kılmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.'" (A'râf, 7/33)

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً ﴾

'Ey imân edenler! Allah'a itaat edin. Rasûl'e ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz. Allah'a ve ahiret gününe inandığınız takdirde, onu, Allah'a ve Rasûlü'ne arz edin. Bu, netice itibariyle daha hayırlı ve daha güzeldir.' (Nisâ', 4/59)

﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ. ﴾

"Ve yine derler ki: 'Rabbimiz! Biz, kendi liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar.'" ('Ahzâb, 33/67)

İbn 'Abdilberr *(rahimehullâh)* *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm*'de şöyle diyor:

> "Allah (Y) taklidi zemmederek bir ayeti kerimede şöyle buyurmuştur: ﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ

أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ . ﴾ *'Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu 'Îsâ Mesîh'i, Allah'tan başka Rabler edindiler. Hâlbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a ibadet etmekle emir olunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir.'* (Tevbe, 9/31) Bu ayetin tefsirinde Huzeyfe (τ) ve diğer bazı sahabelerden şöyle nakledilmiştir:

(لم يعبدوهم من دون الله ولكنهم أحلوا لهم وحرموا عليهم فاتبعوهم.)

'Onlar Allah (Y)'yi bırakarak, papaz ve rahiplerine birtakım ibadetleri onlar için yapmak suretiyle ibadet etmemişlerdir. Fakat bu papaz ve rahipler kendilerine bazı şeyleri helal, bazı şeyleri de haram kıldıklarında onlara uymuşlar, tabi olmuşlardır.'[108] Adî İbn Hâtim (τ) bu ayet hakkında (yani Tevbe suresi 31. ayet) Rasûlüllâh (ρ)'e dedi ki: 'Muhakkak ki biz onları rabler edinmedik. Bunun üzerine Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyurdu:

(بلى، أليس يحلون لكم ما حرم عليكم فتحلونه ويحرمون عليكم ما أحل الله لكم فتحرمونه؟ فقلت: بلى. فقال: تلك عبادتهم.)

'Onlar Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını haram kıldıklarında onlara itaat etmiyor muydunuz? İşte bu onlara ibadet

[108] İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr* (6/1784) ve Taberî, (6/354-355).

etmektir.'[109] Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî rivayet etmişlerdir."[110]

Sonra İbn 'Abdilberr *(rahimehullâh)* bunları naklettikten sonra şöyle diyor:

"İşte bu ve benzerleri hakkında Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿ إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ. وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ. ﴾

"(Yine o zaman) peşlerinden gidilenler, azabı görüp peşlerinden gelenlerden kaçıp kurtulmuşlar; kendileriyle aralarındaki münasebetler kesilmiş ve peşlerinden gidenler: 'Keşke bizim için dünyaya bir defa daha dönüş olsaydı da onların bizden kaçıp kurtulduklari gibi biz de onlardan kurtulsaydık' derler. İşte Allah onlara amellerini, üzerlerine yığılmış pişmanlıklar halinde böyle gösterecektir. Fakat onlar ateşten çıkacak değillerdir." (Bakara, 2/166-167)

Yine Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ . قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ. ﴾

"İbrahim, babasına ve milletine: 'Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir?' demişti. On-

---

[109] Tirmizî, (3095); Taberî; (6/354); İbn Ebî Hatim, *Tefsîr,* (6/1784); Buharî, *Târîh,* (7/106); Beyhakî (10/116); Taberânî, (17/92) ve Hâtîb, *el-Fakih ve'l-Mutefekkih* (2/66-67).

[110] İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm,* (2/220).

lar da: 'Babalarımızı onlara tapar bulduk' demişlerdi." (Enbiyâ', 21/52-53)

Kur'ân'ı Kerîm'de bunun gibi taklidi kötüleyen birçok ayeti kerime vardır. Âlimler bu ayetleri taklidin batıl olduğunu ispatlamak maksadıyla delil göstermişler ve ayette geçen kimselerin kâfir olmaları bu ayetleri delil göstermelerine mani olmamıştır. Çünkü uyarı onlardan birinin inkârı diğerinin imanı yönünden değildir. Burada ki uyarı ancak dinde mukallit için hiçbir ruhsat olmadığı halde başkalarını taklit edenler içindir.

Zira mukallit (taklitçi), bir kimseyi delilsiz taklit etse kâfir olur. Bir diğerini taklit etse günaha girer. Bir diğerini de taklit etse o yüzden hata eder. Bunlardan her biri delilsiz olarak taklit etmelerinden dolayı kınanmışlardır. Taklit sonucunda ki günahlar farklı olsa da bu noktada hepsi birbirine benzemektedir ve hepsi kötülenmiştir. Yine Allah (Y) şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ. ﴾

'Allah'ın, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklamadıkça, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra sapıklığa düşürmesi olacak iş değildir. Allah, her şeyi hakkiyle bilendir.' (Tevbe, 9/115) Taklit bütün bu zikrettiklerimizle batıl olduğuna göre kendisine teslim olmak gereken usûle teslimiyet icap eder. Bu usûl Kitâb, Sünnet ve her ikisine uygun manada olan icma delilidir."[111]

'Alî (τ) da şöyle demiştir:

---

[111] İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm* (2/221-222)

(إياكم والاستنان بالرجال، فإن الرجل يعمل بعمل أهل الجنة، ثم ينقلب لعلم الله فيه فيعمل بعمل أهل النار فيموت وهو من أهل النار، وإن الرجل ليعمل بعمل أهل النار فينقلب لعلم الله فيعمل بعمل أهل الجنة فيموت وهو من أهل الجنة، فإن كنتم لا بد فاعلين فبالأموات لا بالأحياء.)

'Sizi bazı kimselerin yaptığını sünnet edinmekten sakındırırım. Çünkü bir kimse Cennetliklerin amelini işler sonra Allah (Y)'nin kendisi hakkında ilmine döner de bu sefer Cehennemliklerin amellerini işler ve Cehennemlik olarak ölür. Yine bir kimse Cehennemliklerin amelini işler daha sonra Allah (Y)'nin kendisi hakkında ilmine döner bu seferde Cennetliklerin amelini işler ve Cennetliklerden uzak olarak ölür.'[112]

Bu da şahısların taklit edilmesini kınayan rivayetlerden birisidir.

İbn Mes'ûd (τ) der ki:

(أَلاَ لاَ يُقَلِّدَنَّ رَجُلٌ رَجُلاً دِينَهُ فَإِنْ آمَنَ آمَنَ وَإِنْ كَفَرَ كَفَرَ فَإِنْ كَانَ مُقَلِّدًا لاَ مَحَالَةَ فَلْيُقَلِّدِ الْمَيِّتَ وَيَتْرُكِ الْحَيَّ فَإِنَّ الْحَيَّ لاَ تُؤْمَنُ عَلَيْهِ الْفِتْنَةُ.)

'Sizden biriniz dininde bir kimseyi taklit etmesin! Zira o iman etmişse iman etmiş, küfretmişse küfretmiş olur. Taklid etmeden yapamayacaksanız hayatta olanı terk edip ölmüş olan (Rasûlüllâh (ρ) ve sahabelerini) taklit edin. Zira hayatta olanın fitnesinden emin olunamaz.'[113]

İbn Abbâs (τ) şöyle demiştir:

---

[112] Lâlkâ'î, (1/93) ve İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm,* (2/229).

[113] Taberânî, (9/152) *Sahîh*'in ricali ile rivayet etmiştir; *Mecmâ'u'z-Zevâ'id,* (1/180); Beyhakî, (10/116); Lâlekâ'î, *İ'tikâdi Ehli's-Sunne,* (1/93); İbn Hazm, *el-İhkâm,* (6/255) ve Ebû Nu'aym, *Hilye,* (1/136).

(ويل للأتباع من عثرات العالم. قيل: كيف ذلك؟ قال: يقول العالم شيئا برأيه، ثم يجد من هو أعلم برسول الله -صلى الله عليه وسلم- منه فيترك قوله ذلك ثم تمضي الأتباع.)

"'Âlimin sürçmelerine uyanlara yazıklar olsun.' Ona: 'Bu nasıl olur?' denildi. Şöyle cevap verdi: 'Âlim görüşüyle bir şey söyler. Sonra kendisinden daha iyi bilen Rasûlüllâh (ρ)'den bir şey bulur ve bu görüşünü terk eder. Fakat ona uyanlar hala eski görüşüne uymaya devam ederler.'"[114]

Bütün bu anlattıklarımız manasını anlayan ve doğru yola hidayet edilen kimseler için, taklidin sakıncalarını ortaya koymaktadır.

Yine İbn 'Abdilberr *(rahimehullâh)* diyor ki:

"İlim ve görüş sahipleri dediler ki: İlmin hududu, iyice açıklamak ve bilinen şeyleri olduğu gibi idrak etmektir. Kime bir şey iyice açıklanmışsa artık onu biliyor demektir. Onlar mukallidin ilmi olmadığında ittifak etmişlerdir. Taklit ile söz söyleyene: 'Niçin taklit ile söz söyledin ve bu hususta *Selef*e muhalefet ettin?' denilir. Hâlbuki onlar, geçmiş âlimleri taklit etmemişlerdir. Eğer 'Taklit ettim, çünkü ben Allah (Y)'nin Kitâbı'nın manasını bilmiyorum, Rasûlü'nün Sünnetini de tespit etmiş değilim, hâlbuki taklit ettiğim kimse bunu biliyor ve böylece ben de benden daha âlim bir kimseyi taklit etmiş oluyorum' derse ona denilir ki:

'Âlimler Kitâb'ın manasından ve Sünnet'in anlatılmasından dolayı herhangi bir şeyde icma etmişlerse bu konuda şüphe yoktur. Fa-

---

[114] **Sahih**tir. Hâtîb, *el-Fakih ve'l-Mutefekkih,* (2/14); İbn Hazm, *el-İhkâm* (6/257); Beyhakî, *el-Medhal,* (835-836); İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm,* (2/226)

kat o âlimler taklit ettiğin şeyde ihtilaf etmişlerse bir kısmını bırakarak diğerlerini taklit etmekte senin delilin nedir? Onların hepsi de âlimdirler ve belki de sözünden uzaklaştığın kimse mezhebinde gittiğin kimseden daha âlimdir."[115]

[Günümüzde: 'Ebû Hanife şu meselede şöyle demiştir bu meselede böyle demiştir' denilerek sadece bir mezhep sadece bir âlime bağlı kalınma ve dolayısıyla onu din edinme söz konusudur. Hâlbuki İmâm Şafi'î, İmâm Ahmed b. Hanbel, Abdurrahmân el-Evza'î de İmâm Mâlik de Müslümanların âlimidir. Biz bunların ilim olarak getirdiği şeyleri -Daha önce de söylediğimiz gibi ilim; Allah ve Rasûlü'nden ve onların sahâbelerinden gelen şeydir- delil olarak alırız. Hangisi açık delillerle ortaya koymuşsa delile tabi olmak gerekir.]

'Eğer ben onun doğru olduğunu bildiğim için taklit ettim' derse ona denilir ki:

'Bunu Kitâb, Sünnet ve yahut icmadan bir delille mi anladın?' O şayet evet derse iddia ettiği delil sebebiyle taklit etmiş olur ve kendisinden delil istenir.

Eğer: 'Onu benden daha âlim olduğu için taklit ettim' derse denilir ki:

'Senden daha âlim olan herkesi taklit et. Çünkü elbette senden daha âlim çok kimse bulacaksın. O halde taklit ettiğin kimseyi tahsis etme yani taklidi sadece buna has kılma.'"[116]

Yine İbn 'Abdilberr *(rahimehullâh)* bundan sonra diyor ki:

"Peki, hali böyle olan bir kimsenin Allah (Y)'nin dinindeki şer'î konularda sıhhatini

[115] İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm,* (2/234).
[116] İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm,* (2/234).

bilmediği ve o hususta delil olmayacak bir söz ile fetva verip de insanların namusuna tecavüzü mubah görülmesine, kanların dökülmesine, kölelerin ele geçirilmesine, malların sahiplerinden çıkıp başkalarına verilmesine sevk eden bir kimseyi taklit etmesi caiz olur mu? Hem de fetvayı veren kişinin hem hata hem de isabet edeceğini bilip dururken! Eğer fer'i meseleleri ezberlediğinden dolayı asıl ve manayı bilmediği halde fetva vermesini caiz görüyorsa onu genel olarak herkesin aciz görmesi gerekir ki bu da cehalet ve Kur'ân'ı Kerîm'e karşı gelmek olarak kendisine yeter.

Allah (Y) şöyle buyuruyor:
﴿ وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولاً. ﴾

'Bilmediğin şeyin ardına düşme; zira kulak, göz, kalp ve bunların hepsi de ondan sorguya çekilecektir.' (İsrâ, 17/36)

Yine Allah (Y) şöyle buyuruyor:
﴿ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ ما لاَ تَعْلَمُونَ. ﴾

"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: 'babalarımızı bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti demektedirler.' (Ey Muhammed Onlara) de ki: 'Allah kötülükleri asla emretmez; siz, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?'" (A'râf, 7/28)

Âlimler iyice açıklanmadıkça ve yakinen bilinmedikçe elde edilen bir şeyin ilim olmadığında ittifak etmişlerdir. Aksine bu bir zandır ve insan için zan hakkın yerine geçmez. Taklidin zararı hakkında çeşitli milletlerin âlimle-

rinin arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Yine taklitçinin âlimlerden olmadığı da ilim ehlinin ittifakıyla ortaya konulmuştur."[117]

İmâm Muzenî, *Muhtasar* adlı eserinin başlarında diyor ki:

'Bu kitabı Şâfi'î'nin ilminden ve taklit hakkındaki sözünün manasından özetledim. Maksadım Şâfi'î'nin ilmini ve sözünün manasını bilmek isteyene bunu okumak ve Şâfi'î'nin kendisini ve başkasını taklit etmeyi yasakladığını ilan etmektir. Ta ki bu öğrenmeye istekli kimse artık bundan sonra dinine dikkat etsin ve kendisi için ihtiyatlı davransın.'[118]

İbn Kayyım da Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini naklediyor:

'Ne beni ne Mâlik'i ne Sevrî'yi ne de Evzâ'î'yi taklit etme. Fakat onların aldığı kaynaktan al.'[119]

Yine Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir:

'Bir adamın dininde insanları taklit etmesi anlayışının kıtlığındandır.'[120]

Bişr b. Velid, Ebû Hanife'nin meşhur talebesi Kâdî Ebû Yusuf'tan Ebû Hanife'nin şöyle dediğini naklediyor:

'Hiç kimseye nereden, hangi kaynaktan alıp söylediğimizi bilmedikçe, bizim söylediğimizi söylemesi helal olmaz.'[121]

---

[117] İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm,* (2/235)

[118] Şafi'î'nin *el-Umm* kitabının hamişindedir.

[119] el-Fellanî, *İkâzu'l-Himem,* (sy. 113) ve İbnu'l-Kayyım, *İ'lâm,* (2/302).

[120] el-Fullani, *İkazu'l-Himem,* (sy.113)

[121] İbn 'Abdilberr, *el-İntikâ fî Fedâ'ili's-Selâseti'l-E'immeti'l-Fukaha,* (sy. 145) İbnu'l-Kayyîm, *İ'lâmu'l-Muvakkı'în* (2/309); İbn 'Abidîn *el-Bahru'r-Râ'ik*'in Haşiyesi, (6/293); *Resmu'l-Muftî* (sy. 29, 32); Şa'ranî, *el-Mizân* (1/55); 'Abbâs ed-Dûrî, *İbn Ma'în'in Târîhi'nde* (6/77/1); İmâm Zufer'den **sahih** bir senedle rivayet etmiştir. Bunun benzeri sözlerde

Aynı şekilde Şâfi'î'den sahih olarak nakledilen bir sözde Ebû Hanife şöyle demiştir:

'Bir kimse Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti'nden birini öğrendikten sonra artık onun o Sünnet'i hiç kimsenin sözüyle terk edemeyeceği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir.'[122]

Yine Ebû Hanife'den tevatür olarak nakledildiğine göre o şöyle demiştir:

'Bir mevzuda sahih bir hadis varsa benim sözümü duvara çarpın.'[123]

İmam Mâlik şöyle demiştir:

'Rasûlüllâh (ρ) dışında her insanın sözlerinin bir kısmı alınıp ve bir kısmı da terk edilebilir. Rasûlüllâh (ρ) ise bundan müstesnadır.'[124]

Ebû Hanife'nin talebeleri Ebû Yûsuf, İmâm Zufer, 'Afiye b. Yezîd'den rivayet edilmiştir. Bkz. Fellânî, *el-İkâz*, (sy. 52); İbnu'l-Kayyîm, Ebû Yusuf'tan gelen rivayetin **sahih** olduğunu söylemiştir. *el-İ'lâm*, (2/344).

122 El-Fellani el-İkaz (s.68)

123 el-Fellânî, *el-İkâz*, (sy. 50). Ayrıca bunu İmâm Muhammed'e de nispet etmiştir. Ardından şöyle demiştir: 'Bu ve benzeri sözler tabi ki müçtehit için değildir. Çünkü bu hususta onların sözlerine ihtiyacı yoktur. Bilakis bu mukallit için geçerlidir.' Derim ki: Şa'ranî *el-Mizân*'da (1/26) bu söze binaen şunları söyler: 'Şayet imamın vefat ettikten sonra sahih olduğu ve bunlarla amel etmediği ortaya çıkan hadisleri ne yapayım?' dersen; cevabım şudur: Yapman gereken hadislerle amel etmektir. Çünkü imanım bunlara ulaşsaydı ve ona göre sahih olsaydı, belki bunlarla amel etmeyi sana emrederdi. Çünkü imamların hepsi şeriatın esiridir. Bunu yapan da iki eliyle hayrı kucaklamış olur. Kimde: 'İmamım onunla amel etmedikçe bir hadisle amel etmem' derse hayrın çoğunu elinden kaçırır. Nitekim mezhep mukallitlerinin çoğunluğunun durumu böyledir. Hâlbuki yapmaları gereken imamlarının vasiyetini yerine getirmek üzere ondan sonra sahih olduğu ortaya çıkan her hadisle amel etmekti. Çünkü bizlerin onlar hakkındaki kanaatimiz şudur: Şayet onlar yaşasalardı ve onlardan sonra sahih olduğu ortaya çıkan bu hadisleri elde etselerdi hadisleri esas alır ve onlarla amel ederlerdi. Yapmış oldukları bütün kıyasları da söylemiş oldukları sözleri de terk ederlerdi.

124 Bu sözün İmâm Mâlik'e nispeti muteahhir (sonraki) âlimler arasında meşhurdur. İbn 'Abdilhadî, *İrşâdü's-Salik* (1/227)'te **sahih** olduğunu söylemiştir. İbn 'Abdilberr *el-Câmî'*, (2/91)'de İbn Hazm, *Usûlu'l-Ahkâm*

Cafer el-Firyâbî İmâm Malik'in şöyle dediğini rivayet eder:

'Her kim Ömer b. Hattâb (τ)'nun sözünü İbrahim en-Nehâ'î'nin sözünden dolayı terk ederse onun tövbe etmesi istenir. Ona denildi ki bu söz (İbrahim en-Nehâ'î'nin sözü) Ömer b. Hattâb (τ)'dan rivayet edilmiştir. Bunun üzerine İmâm Mâlik şöyle dedi: O halde Mâlik'in tövbe etmesi gerekiyor. Mâlik, Ömer b. Hattâb (τ)'nun sözünün terki hakkında böyle söylediğine göre Kitâb ve Sünnet'in terki hakkında acaba ne derdi!!'

İbn 'Abdilberr, *Câmi'u'l-Beyâni'l-'İlm*'de (2/172) şöyle diyor:

> 'Sevgili kardeşim asılları muhafaza edip onlarla ilgilenmeye özen göster. Şunu iyice bil ki Kur'ân ve Sünnet'i muhafaza etmekle meşgul olan, fukahanın sözlerine bakıp bunları içtihadlarına yardımcı, tetkik yollarına anahtar, birçok mânaya yorumlanabilen kapalı ifadelere tefsir olarak gören, mutlaka bağlanılması gereken Sünnetleri taklit edercesine imamlardan herhangi birini üzerinde hiç düşünmeksizin taklit etmeyen, âlimlerin meşgul olduğu Sünnetleri ezber ve anlama işinden uzak kalmayan, araştırma ve anlamalarda onları takip eden, yaptıkları çalışmalardan dolayı onlara şükranlarını sunan, çoğunluğu oluşturan doğru görüşlerden dolayı da onları takdir eden, ancak kendilerini görmedikleri gibi onları da

---

(6/145, 179)'da el-Hakem b. Uteybe ve Mücahit'in sözü olarak rivayet etmişlerdir. Takıyuddîn es-Subkî, de *el-Fetava* (1/147)'da İbn 'Abbâs'tan rivayet etmiş ve çok güzel bir söz olduğunu belirtmiştir. Ardından şöyle demiştir: Bu sözü İbn 'Abbâs'tan Mücahit, onlardan da İmâm Mâlik almıştır ve ondan meşhur olmuştur. Derim ki: Onlardan da İmam Ahmed almıştır. Ebû Dâvud, *Mesâ'ilu'l-İmâm Ahmed*, (sy. 276)'da diyor ki: Ahmed'in şöyle dediğini işittim: 'Rasûlüllâh (ρ) dışındaki herkesin muhakkak sözlerinden alınır da bırakılır da...'

hatalardan uzak görmeyen kişi, *Selefî Salihîn* yoluna tutunmuş, doğru yolu bulmuş ve Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti'ne ve sahâbelerin yoluna tâbi olmuştur.'

Ancak kendini araştırmalardan uzak tutarak, söylediklerimizden yüz çeviren, Sünnetlere muhalif davranan, kendi bakış açısıyla bunları değerlendirmeye çalışan hem kendi sapmış, hem de başkalarını saptırmıştır. Bütün bunları bilmeden fetvaya kalkışan kişi ise daha da kör, yolca daha sapıktır.

Mukallitler arasında yaygın olan bir vehim daha vardır.

Bu da onların, mezheplerinin muhalif olduğu Sünnetlere tâbi olmalarına engel olmaktadır. Bu vehim; Sünnete tâbi olmak, mezhep sahibinin hatalı olmasını gerektirir şeklindeki zanlarıdır. Hatalı olmak da -onlara göre- imamı taan (tenkid) etmek mânasına gelir. Eğer Müslümanların bir ferdini taan etmek caiz değilse, onların imamları nasıl taan edilebilir?!

Cevabı ise şudur:

Bu düşünce bâtıldır. Sebebi de Sünnet fıkhından uzak durmaktır. Yoksa akıllı bir Müslüman nasıl böyle bir söz söyler? Kaldı ki Rasûlüllâh (ρ) şöyle buyuruyor:

(إذا حكم الحاكم فاجتهد, فأصاب فله أجران, وإن أخطأ فله أجر.)

'Hakim hüküm verirken içtihad eder de isabet ederse ona iki ecir vardır. Hüküm verirken içtihad eder de hata ederse ona bir ecir vardır.'[125]

Bu hadis, bu düşünceyi reddetmekte ve açık bir şekilde şunu ifade etmektedir:

---

125 Buhârî, (*İ'tisâm,* 21); Müslim, (1716); Ebû Dâvud, (3574); Tirmizî, (1326) ve Nesâî, (8/224).

Birinin: 'filan kişi hata etti' sözünün şer'î mânası: 'bir sevap aldı' demektir. Kendisini hatalı gören kişiye göre o ecir almış oluyorsa, onu hatalı görmekle ona taan (tenkid) ettiği nasıl vehmedilebilir? Şüphe yok ki bu vehim bâtıldır ve bu düşüncenin sahibi olan kişi, bunu hemen terk etmelidir. Yoksa Müslümanları taan eden o olur. Hem de herhangi bir ferdi değil, sahâbeleri, tabi'îni ve ondan sonra gelen büyük imamları... Çünkü biz yakînen biliyoruz ki bu yüce zatlar, birbirlerini hatalı görüyor, birbirlerinin görüşlerini reddediyorlardı.[126] Şimdi aklı başında olan şunu söyleyebilir mi: Onlar birbirlerini taan ediyorlardı? Rasûlüllâh (ρ), Ebû Bekir (τ)'nun bir rüyaya yaptığı yorumda hatalı olduğunu söyleyip şöyle demiştir:

(أصبت بعضا و أخطأت بعضا.)

'Bazı yorumlarında isabet ettin ve bazılarında ise hata ettin.'[127]

Peki, Rasûlüllâh (ρ) bu sözüyle Ebû Bekir (τ)'yu taan etmiş mi oluyor?

Bunun kötü neticelerinden biri de bu düşüncedeki insanları mezheplerine muhalif olan Sünnetlere tâbi olmaktan alıkoymuş olmasıdır. Çünkü onlara göre Sünnete tâbi olmak imâmı taan etmek demektir. Hâlbuki Sünnete muhalif de olsa ona tâbi olmak; ona saygı duymak ve ihtiram göstermek demektir. Bu yüzden bu vehmî taandan kaçınmak için imâmlarını taklit etmekte ısrar ediyorlar.

Bunlar, bu vehim sebebiyle, kaçmış oldukları durumdan daha kötüsüne düştüklerini unutmuşlardır (unutmazlıktan geldiler demiyorum). Çünkü biri kalkıp onlara şunu söylese:

'Eğer birine tâbi olmak ona saygı göstermek, ona muhalefet etmek de taan etmek anlamına geliyorsa,

---

[126] Biraz önce geçen Muzenî ve İbn Receb'in sözlerine bakınız.

[127] Buharî, (*Ta'bir,* 11, 47); Müslim, (2269); Tirmizî, (2294); Ebû Dâvud, (4632); İbn Mâce, (3918). Bkz. Elbânî, *el-Ehâdis-Sahîhâ,* (121).

Rasûlüllâh (ρ)'e muhalefet etmeyi, Sünnete muhalif konularda imâma tâbi olmayı nasıl caiz görebilirsiniz?! Halbuki o (imâm) masum olmadığı gibi onu taan etmek de küfür değildir. Eğer imâma muhalefet, onun taan edildiğini ifade ediyorsa, Rasûlüllâh (ρ)'e muhalefet onun taan edildiğini daha açık ifade etmektedir. Bilakis bu -Allah korusun- küfrün ta kendisidir.'

Evet, biri bunu kalkıp söylese, verecek cevapları olmayacaktır. Verdikleri tek cevap -çoğu zamanda onlardan duyduğumuz- söyledikleri şu sözdür:

'Bizim Sünneti bırakmamız, imâma duyduğumuz güvene ve Sünneti bizden daha iyi bildiği kanaatine dayanmaktadır.'

Bu söze, çeşitli yönlerden cevap verecek olursak, sözü çok uzatırız. Bu yüzden bir yönüne cevap vermekle yetineceğiz. *İnşâ'allâh* da yeterli cevap olacaktır. Şunu söylüyorum:

Sünneti sizden daha iyi bilen sadece sizin mezhep imâmınız değil, ortada Sünneti sizlerden daha iyi bilen onlarca hatta yüzlerce imâm mevcuttur. Eğer Sahih Sünnet mezhebinize muhalif olarak gelir ve o imâmlardan biri bu Sünneti alırsa, böyle bir durumda o Sünneti almak size göre vaciptir ve kati/kesin bir husustur. Çünkü biraz önce söylediğiniz söz burada geçerli değildir. Ayrıca size muhalif olan kimse itiraz ederek şöyle diyecektir:

'Biz bu Sünneti, bunu alan imama güvendiğimizden dolayı aldık.'

Ona tâbi olmak, Sünnete muhalif olan imâma tâbi olmaktan evladır. Bu da herkesin anlayacağı açık bir şeydir.

Muhaddislerin Hadislerin Sıhhati Hakkındaki Sözüne Müracaat Taklit midir?

Hadis âlimleri, ravilerin rivayete ehil olup olmadıkları konusunda şahitlerin şahitliğine müracaat ederek, hadisin

sıhhatini tespit ederler. Hadis ilminde uzman bir ilim ehlinin hadislerin sıhhati hakkında verdiği hükme müracaat, o âlimin şahitliğine müracaattır ve: ﴿...فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ.﴾ *'...Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun'* (Enbiyâ', 21/7) ayetinde meşru kılınan durumlardandır. Zira burada hadisin sıhhatini soran kimse, ondan dinde şahsî görüşünü değil, rivayetin Rasûlüllâh (ρ)'e veya sözün sahibine nispeti konusunda şahadetine başvurmakta ve Rasûlüllâh (ρ)'in hadisini talep etmektedir.

-9-
İhtilaf Rahmet Değildir

﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. ﴾

'Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.' (Âl-i 'İmrân, 3/103)

﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ. ﴾

'Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.' (Âl-i 'İmrân, 3/105)

﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ. ﴾

'Dinlerini parça-parça edip guruplara ayrılanlar var ya senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi

ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir.' (En'âm, 6/159)

﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنْ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلاَ تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ. ﴾

"'Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin' diye Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahiy ettiğimizi, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve 'Îsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir." (Şûrâ, 42/13)

İhtilaf Allah'ın Kitâbı'nda ve Rasûlüllâh (ρ)'in Sünneti'nde kınanmıştır. 'Âlimlerin ihtilafı rahmettir' diyen bazı ilim ehlinin sözlerini ortaya koyarak, bu sözü savunmaya çalışanlar Allah (Ψ)'ya ve Rasûlü (ρ)'e açıkça muhalefet etmektedirler.

Bu söz Allah (Ψ)'nun şu kavline aykırıdır:

﴿...وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ. إِلاَّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ...﴾

'...Rabbinin merhamet ettiklerinin dışındakiler ihtilaf edip durmaktadırlar...' (Hûd, 11/118-119)

Eğer Rabbinin merhamet ettikleri ihtilaf etmiyorsa, sadece bâtıl ehli ihtilaf ediyorsa, ihtilaf nasıl olur da rahmet olur?!!

﴿...وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفاً كَثِيراً. ﴾

'...Eğer o, Allah'tan başka birisinden gelmiş olsaydı, onun içinde pek çok çelişki bulurlardı.' (Nisâ', 4/82)

﴿...وَلاَ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ...﴾

'...Birbirinizle çekişmeyin, sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider...' (Enfâl, 8/46)

﴿...وَلاَ تَكُونُوا مِنْ الْمُشْرِكِينَ. مِنْ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ.﴾

'...Sakın dinlerini parça-parça edip fırkalara ayrılan müşriklerden olmayın. Her fırka elinde olanlarla sevinir durur.' (Rûm, 30/31-32)

Soru: 'Eğer dinde ihtilaf etmek yasaklanılan bir şeyse sahâbeler ve onlardan sonra gelen imâmların ihtilafı için ne diyeceksiniz? Ayrıca bunların ihtilafıyla *muteahhir* (sonradan gelen) âlimlerin ihtilafı arasında bir fark var mıdır?'

Cevap: Evet. İki ihtilaf arasında büyük bir fark vardır. Bu iki şeyde ortaya çıkar: Birincisi: Sebebindedir. İkincisi ise: Sonucundadır.

Sahâbenin ihtilafına gelince, zaruretten doğan, ayrıca (nassları) anlamakta ortaya çıkan tabî bir ihtilaftı. Onlar isteyerek ihtilaf etmiyorlardı. Bunlara ek olarak, dönemlerinde mevcut olan ve ihtilaflarını gerektiren bazı durumlar mevcuttu. Ancak onlardan sonra bu gerekçeler ortadan kalktı. Bu tür ihtilaftan bütünüyle kurtulmak ise mümkün değildir. Biraz önce geçen veya aynı mânada olan âyetlerdeki yergiler bunları kapsamaz. Çünkü kınama şartı olan kasıt ve süreklilik tahakkuk etmiş değildir.

Taklitçiler arasında meydana gelen ihtilafın ise çoğu zaman gerekçesi yoktur. Çünkü bazıları Kitâb ve Sünnet'teki delili görüp başka bir mezhebin delili olduğunu anlayınca, sadece mezhebine muhalif olduğu için onunla amel etmeyi bırakır. Ona göre sanki, asıl olan mezheptir

veya Muhammed (ρ)'in getirdiği din, sadece onun mezhebiyle sınırlıdır. Diğer mezhepler de neshedilmişdir.

Bunların dışında başka insanlar da vardır. Onlar da mezhepleri -aralarındaki geniş ihtilafa dayanarak- farklı şeriatler olarak değerlendirmektedirler. Nitekim *muteahhir* (sonradan gelen)lerden bazıları bunu açık bir şekilde söylemiştir:[128]

> 'Müslümanın bunlardan dilediğini alma ve dilediğini bırakma hakkı vardır. Çünkü hepsi de şeriattir.'

Bazen her iki grup, ihtilaflarına dayanak olarak: 'Ümmetimin ihtilafı rahmettir' bâtıl hadisini delil getirmekteler. Çoğu zaman bunu delil getirdiklerini de duyuyoruz.

Bazıları da hadisin söyleniş sebebini şöyle yorumlamaya çalışmaktadırlar:

'İhtilafın rahmet olmasının sebebi, ümmete bir genişlik sağlamasındandır.'

Bu yorum, biraz önce geçen âyetlerin açık ifadelerine, imamların da söylediği sözlerin muhtevasına muhalif olmasının beraberinde bazı âlimler tarafından da reddedilmiştir.

İbnu'l-Kâsım diyor ki:

"Leys ve Malik'in, Rasûlüllâh (ρ)'in sahâbelerinin ihtilafı hakkında şöyle dediklerini duydum: İnsanların dediği: 'Bunda genişlik var' denemez. Hayır böyle değildir. Bilakis ihtilafın bir kısmı yanlış, bir kısmı da doğrudur."[129]

Eşheb de diyor ki:

"Malik'e soruldu: 'Güvenilir ravilerin sahâbîlerden bir aktardıkları iki ayrı hadis ile amel eden kişinin durumunu

---

128 Bkz. Munavî, *Feydu'l-Kadîr,* (1/209) ve Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Da'îfe,* (1/76-77).
129 İbn 'Abdilber, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (2/164).

genişlik olarak görür müsün?' Dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki hakka isabet etmedikçe hayır. Hak ancak bir tanedir. İki farklı görüşün ikisi de aynı zamanda doğru mu olacak?! Hayır! Doğru sadece bir tanedir.'"[130]

İmâm Şafi'î'nin talebelerinden Muzenî de diyor ki: "Rasûlüllâh (ρ)'in sahâbîleri de ihtilaf etmişler ve birbirlerinin hata ettiğini söylemişlerdir. Birbirlerinin sözlerine bakıp, tenkid etmişlerdir. Hepsinin söyledikleri doğru olsaydı, bu şekilde yapmazlardı."[131]

Ömer (τ) da 'Ubey b. Ka'b (τ) ile İbn Mes'ûd (τ)'nun namazda tek bir elbiseyle namaz kılma hususundaki ihtilaflarına öfkelenmiştir. 'Ubey (τ) şöyle demişti: 'Tek elbiseyle namaz kılmak güzel bir şeydir. İbn Mes'ûd (τ) ise şöyle demişti: 'Bu, elbise azken böyleydi.' Bunun üzerine Ömer (τ) öfkeli bir şekilde şöyle dedi: 'Rasûlüllâh (ρ)'in sahâbîlerinden görüşlerine müracaat edilen iki kişi ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda 'Ubey (τ) doğru söylemiştir. İbn Mes'ûd (τ) ise hatalıdır. Ancak bundan sonra kimsenin bu meselede ihtilaf ettiğini duymayayım, yoksa ona şöyle-şöyle yaparım.'"[132]

Yine İmâm Muzenî diyor ki:

> "İhtilafı caiz gören iki âlim bir mesele hakkında içtihad eder de biri helal, diğeri de haram derse, her ikisinin de hakka isabet ettiğini iddia eden kişiye şöyle cevap verilir: 'Bunu nassa dayanarak mı yoksa kıyasa dayanarak mı söyledin?' Eğer: 'Nassa dayanarak söylüyorum' derse ona denilir ki: 'Bunu nasıl nassa dayanarak söyleyebilirsin? Zira Kitâb ihtilafı reddediyor.' Eğer: 'Kıyasa dayanarak söyledim' diyecek olursa bu kez

---

130 İbn 'Abdilber, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (2/164).
131 İbn 'Abdilber, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (2/165).
132 İbn Abdilberr, *Câmiu Beyani'l-İlm,* (2/167) Gazali, *el-Mustasfa,* (s.296) Elbani Sıfatu Salati'n-Nebi (s.62)

ona denilir ki: 'Kitap ve Sünnet, ihtilafı reddederken sen nasıl ihtilafın caiz olmasını bunlara kıyas edersin. Âlim bir tarafa, akıllı insan bile bunu caiz görmez.'"[133]

Buna mukabil biri çıkıp şunu söyleyebilir:

İmam Mâlik'ten hakkın bir olduğuna dair aktardığına, Üstad ez-Zerkâ'nın *el-Medhalu'l-Fıkhî* kitabında naklettiği (1/89) şu rivayet ters düşmektedir:

"Ebû Ca'fer el-Mansûr, ardından Harûn Reşid, İmâm Mâlik'in mezhebi ve eseri *Muvattâ*'yı Abbasî Devleti'nin Kanunnamesi yapmak istediler. Ancak İmâm Mâlik buna izin vermedi ve şöyle dedi: 'Rasûlüllâh (ρ)'in ashabı fer'î konularda ihtilaf ettiler ve farklı bölgelere dağıldılar. Her birinin görüşü de isabetlidir.'"

Ona derim ki: Bu olayın, İmâm Mâlik'ten nakli meşhurdur ve bilinen bir şeydir. Ancak rivayetin sonunda gelen: 'Herbirinin görüşü de isabetlidir' kısmının, ulaşabildiğim kaynaklarda ve rivayetlerde bir aslı mevcut değildir.[134] Bir rivayet müstesnadır. O da Ebû Nu'aym'ın *el-Hilye* (6/332)'de tahric ettiği rivayettir. Bu rivayetin senedinde Mikdâm b. Davud vardır ve Zehebî bu zatı **zayıf**lar arasında zikretmiştir. Buna rağmen rivayetin lafzı: 'Herbiri kendine göre isabetlidir' şeklindedir. 'Kendine göre' lafzı *el-Medhal*'in rivayetinin **uydurma** olduğunu göstermektedir. Nasıl böyle olmasın ki bu rivayet İmâm Mâlik'ten güvenilir ravilerin rivayet etmiş olduğu: 'Hak birdir, birden fazla olamaz' görüşüne muhaliftir. Nitekim sahâbe ve tâbi'înin önde gelenleri ve dört imâmın hepsi bu görüştedir.

İbn 'Abdilberr diyor ki:

---

133 İbn 'Abdilber, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (2/179).

134 Bkz. İbn 'Abdilberr, *el-İntikâ*; İbn 'Abdilber, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm,* (41); İbn 'Asâkir, *Keşfu'l-Mugattâ fî Fadli'l-Muvattâ',* (sy. 6-7) ve Zehebî, *Tezkîretu'l-Huffâz,* (1/195).

"Şayet bir meselenin zıt iki durumu da doğru olsaydı, Selef Âlimleri, içtihadlarında, hüküm ve fetvalarında birbirlerinin hatalı olduklarını söylemezlerdi. Mantık, bir şeyin hem kendisinin, hem de zıttının doğru olmasını asla kabul etmez. Şair ne kadar güzel söylemiştir:

Bir durumda iki zıttın varlığını ispat

İmkansız şeylerin en çirkin şeklidir."[135]

Şayet denilecek olursa ki: İmâm'dan (Mâlik) gelen bu rivayet madem ki bâtıldır, o zaman İmâm neden Mansûr'un insanları *Muvattâ'* ile amel etmeye mecbur etmesi isteğine karşı çıkmış ve onun bu isteğini yerine getirmemiştir?

Derim ki: Bu hususta vakıf olduğum en güzel rivayet İbn Kesîr'in *Şerhu İhtisâr 'Ulûmi'l-Hadîs*'te (sy. 31)'de zikretmiş olduğu rivayettir. O da şudur:

"İmâm Mâlik diyor ki:

'İnsanlar hadisleri toplamışlardır. Bu yüzden, bizim ulaşmadığımız rivayetlere ulaşmış olabilirler.'"

Bu söz İbn Kesîr'in de dediği gibi İmâm'ın kâmil bir ilim ve insafa sahip olduğunun göstergesidir.

İhtilafın her türlüsünün şer olduğu, rahmet olmadığı artık sabit olmuştur. Ancak insan ihtilafın bir kısmından dolayı kınanır ve ayıplanır. Bu aynen mezhep mutaassıplarının ihtilafında olduğu gibidir. Bir kısım ihtilaf da var ki insan bundan dolayı kınanmaz. Sahâbelerin ve onlara tâbi olan imâmların ihtilafı da böyledir. Allah bizleri onlarla birlikte haşretsin ve bizi onlara tâbi olmaya muvaffak etsin.

Böylece sahâbenin ihtilafının taklitçilerin ihtilafından farklı olduğu ortaya çıkmıştır.

---

[135] İbn Abdilberr, *Cami* (2/177)

Özeti şudur:

Sahâbeler zaruretten dolayı ihtilaf etmişlerdir. Fakat bununla beraber onlar ihtilafı reddediyorlar ve yol buldukça kaçınmaya çalışıyorlardı.

Taklitçiler ise -büyük bir kısmında ihtilaftan kaçınma imkânları olmasına rağmen- ittifak etmiyorlar ve bu uğurda çabalamıyorlar. Bilakis ihtilafı onaylıyorlar. Halbuki, iki ihtilaf arasında çok büyük farklar vardır. Sebep açısından, iki ihtilaf arasındaki fark bu şekildedir...

Sonucu açısından farklılığa gelince, bu daha açıktır. Nedeni şudur: Sahâbe -furû konularda bilinen ihtilaflarına rağmen- birlikteliğe, tek vücut görünmeye azamî gayret sarfediyorlardı. Birlikteliklerini parçalayacak, saflarını gevşetecek her şeyden mümkün olduğunca uzak kalıyorlardı.

Taklitçilerin ise ihtilafları bunun tam tersinedir. Bu ihtilafın sonucunda, Müslümanlar kelime-i şahadetten sonra en büyük rükûnda ihtilaf ettiler. Bu rükûn da namazdır. Çünkü bu insanlar, bir imâmın arkasında namaz kılmaya yanaşmıyorlardı. Delilleri de şuydu:

'O imamın namazı, bağlı oldukları kendi mezheplerine göre bâtıldır veya en azından mekruhtur.'

Bizler ve bizim dışımızdaki birçok kişi bunu görmüş ve duymuştur.[136] Nasıl görmesin ki bazı meşhur mezheplerin kitapları bunun bâtıl veya mekruh olduğunu açıkça belirtmiştir. Bunun neticesinde bir camide dört mihrabın yapıldığını gördük. Peşpeşe dört imam orada namaz kıldırmaktadır. Bir grup namaz kılarken, bazı insanların kendi imamlarını beklediklerini görmek mümkündür.

Hatta bazı mukallitler arasındaki ihtilaf bundan daha vahim bir hal aldı. Hanefî bir kişinin Şafi'îlerden evlenemeyeceğine dair fetvalar verildi. Ardından Hanefîlerden meşhur bir zat (o da *Müfti's-Sakaleyn* diye

---

[136] Bkz. *Ma lâ Yecuzu'l-Hilafu Fihî* kitabının sekizinci bölümü. (sy. 65-72).

bilinen zattır) Hanefî kişilerin Şafi'îlerden evlenebileceğine dair fetva verdi. Bunu da şu sözüyle izah etti:

'Onları Ehl-i kitap olarak değerlendirebiliriz.'[137]

Bu sözün zıt anlamı şudur:

'Bunun aksi, yani Şafi'îlerden birinin Hanefî bir kızla evlenmesi caiz değildir.'

Nitekim Ehl-i kitaptan biri Müslüman bir kadınla evlenemez.

Bunlar birçok örnekten seçmiş olduğumuz iki örnektir. Bu örnekler akıllı insana, *muteahhirûn*un (sonradan gelenlerin) ihtilafının ve bunları ısrarla sürdürmelerinin kötü sonuçlarını açıkça göstermektedir. *Selef*'in ihtilafı böyle değildir. Çünkü onun ümmete yönelik hiçbir kötü sonucu olmamıştır. Bu yüzden onlar ihtilafı yasaklayan ayetlerin kapsamının dışındadırlar. *Muteahhirûn* ise bu durumda değildir. Allah hepimizi sırat-ı müstakimine hidayet etsin!

---

137 *el-Bahru'r-Râ'ik*, (4/223, 8/55).

İçindekiler